

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Karolio Romaškos
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Civilinio proceso klausimai Konstitucinio Teismo
jurisprudencijoje**

Vadovas: Prof. habil. dr. Nekrošius

Recenzentas: lekt. Egidijus Laužikas

VILNIUS 2012

Turinys

Ižanga	3
1. Viešojo intereso samprata civiliniame procese	5
2. Prokuroro įgaliojimai ginant viešąjį interesą civiliniame procese	10
3. Asmens teisė apskūsti teismo sprendimą.....	19
3.1. Teisė į teisminę gynybą.....	19
3.2 Teisė apskūsti teismo sprendimą	22
3.3. Teisės apskūsti teismo sprendimą ribojimai.....	27
3.3.1. Teismo sprendimas už akių	27
3.3.2. Kiti teisės apskūsti teismo sprendimą ribojimai.....	31
4. Teismo teisė peržengti apeliacinio skundo ribas.....	35
5. Teismo pareiga motyvuoti teismo sprendimą.....	45
Išvados	53
Literatūros sąrašas	54

Ižanga

Konstitucija – aukščiausios galios teisės aktas, o Konstitucinis Teismas yra vienintelis subjektas, turintis įgaliojimus aiškinti Konstituciją. Spręsdamas ar įstatymai bei kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą valstybėje. Konstituciniam teismui konstatavus, jog teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, šis teisės aktas netenka galios ir jis yra eliminuojamas iš teisinės sistemos. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota doktrina saisto įstatymų leidėją, visas valdžios institucijas, įmones, įstaigas bei organizacijas, pareigūnus ir kitus asmenis. Konstitucinio teismo nutarimai turi įstatymo galią, taigi jų reikšmė yra nekvestionuotina. Dėl minėtų priežasčių kyla poreikis analizuoti civilinio proceso klausimus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

Temos aktualumas. 2011 m. spalio 1 d. įsigaliojo eilė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimų. Nemažą dalį jų lėmė Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos pozicijos. Tai, jog Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka naujausiems civilinio proceso kodekso pakeitimams nėra analizuota, sąlygoja temos aktualumą.

Darbo originalumas. Teisės doktrinoje nėra atlikta pilnavertė naujausių civilinio proceso kodekso pakeitimų analizė. Taigi, nėra literatūros, kurioje būtų analizuojamas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įtvirtintų pozicijų civilinio proceso klausimais įgyvendinimas civilinio proceso kodekse.

Darbo tikslas. Remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija išnagrinėti pasirinktus civilinio proceso klausimus. Taip pat atskleisti Konstitucinio Teismo suformuotų pozicijų įgyvendinimą civilinio proceso kodekse, analizuoti Konstitucinio teismo praktikos įtaką konkrečių civilinio proceso institutų raidai, pateikti autoriaus pastebėjimus bei pasiūlymus.

Objektas. Siekiant pasiekti įvardytus darbo tikslus darbe bus nagrinėjama:

- 1) Viešojo intereso samprata;
- 2) Prokuroro įgaliojimai ginant viešąjį interesą civiliniame procese;
- 3) Teisė apskųsti teismo sprendimą bei šios teisės ribojimai;
- 4) Teismo teisė peržengti apeliacinio skundo ribas;
- 5) Teismo pareiga motyvuoti teismo sprendimą.

Tyrimo metodai. Tam, kad visapusiškai išnagrinėti temą, darbe naudojami įvairūs mokslinio tyrimo metodai. Svarbiausias metodas – sisteminės analizės. Tik sistemiškai analizuojant reiškinius galima suvokti teisinio reguliavimo tikslus ir esmę. Taip pat darbe bus naudojamas istorinis metodas siekiant suvokti atskirų civilinio proceso institutų civiliniame procese raidą Lietuvoje, įvertinti teisinio reglamentavimo pakitimus pabrėžiant Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaką atskirų civilinio proceso institutų teisiniam reglamentavimui. Darbe pasitelktas ir loginis mokslinio tyrimo metodas. Šio metodo pagalba daromi apibendrinimai, įvertinamas teisinis reguliavimas, pritariama ar argumentuojama, kodėl, autoriaus nuomone, negalima pritarti tam tikroms Konstitucinio teismo ar įstatymų leidėjo pozicijoms. Taip pat darbe ribotai naudojamas lyginamasis metodas. Šio metodo pagalba siekama surasti teisinio reguliavimo probleminių klausimų sprendimus pasitelkiant kitų valstybių praktiką reguliuojant atitinkamus civilinio proceso institutus.

Svarbiausi šaltiniai. Darbo tema sąlygojo, jog pagrindiniai šio darbo šaltiniai – Konstitucinio Teismo jurisprudencija bei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Taip pat remtasi Prokuratūros įstatymu, LAT nutarimais.. Pažymėtina, jog darbe analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaką teisiniam reguliavimui siekiant atskleisti teisinio reguliavimo raida bei kaita atsižvelgiant į KT poziciją, buvo atlikta ne tik aktualių teisės aktų redakcijų analizė. Svarbus darbo šaltinis – teisės doktrina. Darbe remiamasi autoritetingiausių civilinio proceso teisės mokslininkų Vytauto Nekrošiaus, Valentino Mikelėno, Egidijaus Laužiko, Artūro Driuko bei Virginijaus Valančiaus darbais.

1. Viešojo intereso samprata civiliniame procese

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1 straipsnyje apibrėžtas civilinio proceso dalykas. Šiame CPK straipsnyje nurodyta, jog CPK nustato civilinių, darbo, šeimos, intelektinės nuosavybės, konkurencijos, bankroto, restruktūrizavimo bylų ir kitų bylų dėl privatinų teisinių santykių nagrinėjimo tvarką.¹ Nors civilinio proceso tvarka sprendžiami privatūs ginčai, manytina, jog suabsoliutinti šalių ginčo privatumą būtų neteisinga. Kiekvienas teisminis ginčas – interesų konfliktas, kurio išsprendimas yra reikšmingas ne tik ginčo šalims, bet ir visai visuomenei. Pasak civilinio proceso teisės mokslininko ir socialinės civilinio proceso mokyklos įkūrėjo Franco Kleino, interesų konfliktai, kurie yra susiję su visuomenėje esamos teisinės tvarkos taikymu, taigi ir su visuomenėje esamos teisinės tvarkos įgyvendinimu, yra reikšmingi tiek valstybei, tiek ir visuomenei, todėl juos sprendžiant turi būti atsižvelgiama į visų subjektų interesus. Taigi, sprendžiant ginčus būtina atsižvelgti į visuomeninius, kultūrinius ir kitokio pobūdžio interesus. Pasak šio mokslininko, moderni valstybė negali rūpintis išimtinai atskiro asmens interesais. Kiekvienas konfliktas, kuris sukuria sąlygas procesui įvykti, kartu reiškia ir normalios atmosferos tarp atskirų visuomenės elementų sutrikdymą, o pažvelgus į teisinį konfliktą platesniu požiūriu, jį galima apibūdinti kaip kliūtį, trukdančią normaliai funkcionuoti visuomeniniam gyvenimui. F. Kleino nuomone, tai, kad procesas yra viešosios teisės dalis, įpareigoja šalia privačių interesų gynimo rūpintis ir visuomenės interesų užtikrinimu.²

Tam, kad užtikrinti privačių ir viešųjų interesų apsaugos pusiausvyrą, 2002 metų civilinio proceso kodekso pamatu pasirinktas socialinio civilinio proceso modelis. Civilinio proceso kodekse įtvirtintu teisiniu reguliavimu siekiama išspręsti ginčą per kuo trumpesnę terminą, kuo mažesnėmis sąnaudomis ir kuo aiškiau ir paprasčiau suderinant tiek visuomenės, tiek privačių subjektų interesus. Šie tikslai įtvirtinti CPK 2 straipsnyje: civilinio proceso tikslai – ginti asmenų, kurių materialinės subjekcinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami interesus, tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant

¹ Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340 (su papildymais ir pakeitimais)

² NEKROŠIUS, V. *Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus* // Teisė. 1999. Nr. 33 (1), P. 34-42.

civilines bylas, priimant sprendimus bei juos vykdant, taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, aiškinti bei plėtoti teisę. Socialinio civilinio proceso modelio įgyvendinimas sąlygojo ir tai, jog CPK yra įtvirtintas aktyvus teisėjo vaidmuo. CPK 7, 72 straipsniuose įtvirtinta teismo pareiga imtis CPK nustatytų priemonių tam, kad būtų užkirstas kelias procesui vilkinti, siekti, jog byla būtų išnagrinėta per vieną teismo posėdį, taip pat kad įsiteisėję teismo sprendimai būtų įvykdomi per įmanomai trumpesnę laiką ir kuo ekonomiškiau. Įstatymų leidėjas CPK 8 straipsnyje įtvirtino teismo pareigą bendradarbiaujant su dalyvaujančiais byloje asmenimis imtis visų priemonių, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta. Viešojo intereso bylose teismas yra aktyvesnis nei įprasta. CPK 144 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teismo teisė taikyti laikinąsias apsaugos priemones tais atvejais, kai tai yra būtina siekiant apginti viešąjį interesą. Naujosios CPK redakcijos 179 straipsnio 2 dalyje išplečiama teismo teisė savo nuožiūra rinkti įrodymus įtvirtinant, jog teismas turi teisę rinkti įrodymus savo iniciatyva tik šio Kodekso ir kitų įstatymų numatytais atvejais, taip pat kai to reikalauja viešasis interesas ir nesiėmus šių priemonių būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai. CPK 376, 414 straipsniuose įtvirtinta teismo teisė šeimos ir darbo bylose rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu tai yra būtina teisingai išspręsti ginčą ir k.t. Reikia pažymėti, jog pagal esamą teisinį reguliavimą teismo vaidmuo civiliniame procese pasireiškia viešojo intereso pažeidimo konstatavimu arba įstatymų nustatytais veiksmais, kuriais siekiama, kad jis nebūtų pažeistas, bet ne pačiu viešojo intereso gynimu.³ Teismas net ir viešojo intereso gynimo bylose turi likti ginčo arbitru tuo pačiu užtikrindamas silpnesnės šalies interesų apsaugą, tačiau netapdamas ginčo šalimi. Kitu atveju būtų nevykdoma esminė teismo funkcija – vykdyti teisingumą. Viešojo intereso gynimas – tai pačių svarbiausių ir vertingiausių visai visuomenei vertybių gynimas. Konstitucinis Teismas 1997 m. gegužės 6 d. nutarimu pažymėjo, jog viešojo intereso kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų.⁴

³ Lietuvos Respublikos Seimo Antikorupcijos komisijos 2003 m. balandžio 9 d. išvada „Dėl viešojo intereso gynimo civiliniame procese“
http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDocp_int_tekst_id=24637&p_int_tv_id=4393&p_org=0.htm

⁴ Valstybės žinios, 1997, Nr. 40-977

Pastebima tendencija, jog teisės doktrinoje vis daugiau dėmesio skiriama viešajam interesui ir jo apsaugai. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje įtvirtintas socialinis civilinio proceso modelis bei tai, jog, kaip jau minėjome, valstybės, visuomenės bei atskirų jos narių suderinimas, manytina, yra vienas pagrindinių civilinio proceso tikslų, kyla poreikis išsiaiškinti viešojo intereso sąvokos turinį.

Profesorius Valentinas Mikelėnas teigia, jog viešasis interesas – tai visų pirma visuomenės interesas. Valstybė, kaip politinė visuomenės organizacija, privalo jį atstovauti ir ginti. Profesorius taip pat pateikia viešojo intereso sąvokos sinonimus: bendras interesas, kolektyvinis interesas bei socialinis interesas. V. Mikelėnas nurodo, jog gali skirtis visuomenės intereso apimtis. Jis gali būti visos visuomenės arba tik atskiros grupės, klasės, tam tikro socialinio sluoksnio interesas.⁵

Briano Barry nuomone viešasis interesas – tai terminas, kuris nusako tam tikrus bendrus interesus, kuriuos žmonės turi kaip visuomenės nariai.⁶

Pasak Gijsbert Vonk, viešasis interesas pasireiškia kaip kolektyvinis gėris, turintis prioritetą prieš privačius interesus. Viešieji interesai – tai tokie fundamentalūs interesai, už kurių gerbimą, skatinimą ir įgyvendinimą atsakomybę prisiima valstybė.⁷

Egidijus Krivka nurodo, jog viešasis interesas – tai objektyviai egzistuojantys teisės saugomi ir ginami visuomenės ir atskirų jos grupių bendri neindividualizuoti socialiniai poreikiai, kuriuos lemia visuotinai reikšmingi stabilumo ir pozityvių pokyčių visuomenėje siekiai. Viešojo intereso subjektai – visuomenė ir jos socialinės grupės, dalykas – visuotinė visuomenės gerovė.⁸

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje viešojo intereso sąvoka nėra naudojama. Konstitucijos 118 straipsnyje naudojama asmens, visuomenės ir valstybės teisių ir teisėtų interesų sąvoka. Civiliniame kodekse, civilinio proceso kodekse ir administracinių bylų teisenos įstatyme naudojama viešojo intereso sąvoka. Lietuvos Respublikos teisės aktuose

⁵ MIKELĖNAS, V. Civilinis procesas. I dalis. 2-asis leidimas // Justitia, Vilnius, 1997. P. 199.

⁶ BARRY, B. Teisingumo teorijos. I tomas. Socialinio teisingumo traktatas // Eugrimas, Vilnius, 2002.

⁷ MAKUSKAITĖ, G. *Viešojo intereso balansas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1049/2001 kontekste* // Teisė, Vilnius, 2010 (77). P. 148.

⁸ KRIVKA, E. *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje* // Jurisprudencija, 10 (100), Vilnius, 2007. P. 18.

naudojama viešojo intereso sąvoka įtvirtinta jos tiksliai neapibrėžiant. Pažymėtina, jog įstatymų leidėjas įtvirtintos viešojo intereso sąvokos ne tik nepaaiškina, bet ir neįtvirtina jokių objektyvių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima užtikrinti vienodą sąvokos aiškinimą.⁹ Nurodomi tik subjektai, turintys teises ginant viešąjį interesą, ir tų teisių apimtis. To paaiškinimą galima rasti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentare, kuriame nurodoma, jog: suformuluoti išsamios viešojo intereso sąvokos neįmanoma, todėl konkrečius atvejus turėtų pateikti teismų praktika. Pripažindama tam tikrus ieškinius skirtais viešajam interesui apginti, ji pamažu suformuluos ir pačią viešojo intereso sąvoką.¹⁰ Pritartume komentaro autorių pozicijai, nes teismas viešojo intereso turinį turi nustatinėti kiekvienoje byloje atsižvelgdamas į bylos aplinkybių visetą. Šią poziciją pagrindžia ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismo nutartys, kuriose nustatyta, jog: viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečios bylos faktines aplinkybes ir aiškinant bei taikant joms konkrečias teisės normas, bet ne *a priori*.¹¹ Manytina, jog yra neįmanoma įtvirtinti baigtinės viešojo intereso sąvokos. Šią poziciją patvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris savo jurisprudencijoje yra nagrinėjęs viešojo intereso sąvoką. Konstitucinis Teismas 2009 m. rugsėjo 21 d. nutarime nurodė, jog viešasis interesas yra labai įvairus. Iš esmės neįmanoma *a priori* pasakyti, kokiose gyvenimo srityse, dėl kurių gali kilti teisinių ginčų arba kuriose gali prireikti taikyti teisę, viešajam interesui gali kilti grėsmių arba gali prireikti viešąjį interesą užtikrinti įsikišant viešosios valdžios institucijoms ar pareigūnams.

Kaip jau minėta, Konstitucinis Teismas 1997 m. gegužės 6 d. nutarime pažymėjo, jog viešojo intereso kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų.¹² Konstitucinio Teismo praktikoje apskritai viešuoju interesu yra laikoma tai, kas yra reikšminga visai visuomenei. Tai reiškia, jog viešieji interesai turi būti laikomi svarbesniais nei atskirų asmenų ar siaurų jų grupelių. Būtų nepateisinama, jei tam tikrų asmenų privatūs

⁹ KRIVKA, E. *Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos* // Jurisprudencija, 2 (104), Vilnius, 2008. P. 50.

¹⁰ DRIUKAS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio proceso komentaras. I dalis – Justitia. Vilnius 2004. P. 175.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje *R. Paknys v. S. ir L. Žukų leidinys „Baltos lankos“*, Nr. 3K-3-695/2003, kat. 78, 90; 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje *Microsoft Korporacija v. UAB DK „Censum“*, Nr. 3K-3-774/2003, kat. 78, 39.9, 94.2., 94.3.

¹² *Cit. Op. 4.*

interesai būtų pastatomi prieš visos visuomenės interesus. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodė, kad viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai *inter alia* visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kita. Tai toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė vykdydama savo funkcijas įpareigota užtikrinti ir tenkinti, *inter alia* per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas.¹³ Pažymėtina, jog Teismas šiame nutarime nurodo, jog viešasis interesas gali atspindėti ne tik visos visuomenės, bet ir jos dalies interesus. Manytina, jog tam, kad būtų galima visuomenės dalies interesus prilyginti viešiesiems interesams, ta dalis turi būti pakankamai gausi ir turėti interesą, kuris būtų reikšmingas visos visuomenės kontekste. Kiekvienas viešasis interesas turi būti svarbus visuomenės raidai ir tvariai egzistencijai. 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodė, jog valstybės kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirtis – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą.¹⁴

Konstitucinis teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimu pabrėžė, jog viešasis interesas turi būti derinamas su kiekvieno individo asmeniniais interesais, nes ne tik viešasis interesas, bet ir asmens teisės yra konstitucinės vertybės. 2002 m. kovo 14 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodė, jog konstitucinių individo teisių negalima riboti daugiau nei tai būtina demokratinėje visuomenėje, kai reikia apsaugoti Konstitucijoje įtvirtintas vertybes bei viešąjį interesą.¹⁵ Taigi, viešojo intereso gynimas turi atitikti proporcingumo principo reikalavimus. Taip pat tam, kad interesai nebūtų supriešinti, turi būti užtikrinta tinkama vertybių pusiausvyra. Pabrėžtina, jog joks viešasis interesas neturi iš anksto nustatytos ir nekintančios hierarchijos. Tai reiškia, jog joks viešasis interesas nėra svarbesnis už kitus viešuosius interesus.

Reikia pastebėti, jog viešojo intereso sąvokos turinys skiriasi priklausomai nuo socialinio konteksto, teisinės sistemos, valstybės režimo tipo ir kitų aplinkybių. Konstitucinis teismas yra pažymėjęs, jog įstatymų leidžiamajai valdžiai yra suteikta teisė nustatyti viešojo

¹³ Valstybės žinios, 2006, Nr. 102 - 3957

¹⁴ Valstybės žinios, 2003, Nr. 124-5643

¹⁵ Valstybės žinios, 2002, Nr. 28 – 1003

intereso ribas konkrečiuose santykiuose.¹⁶ Taigi, viešojo intereso samprata priklauso ir nuo politinės konjunktūros. Žinoma, įstatymų leidžiamosios valdžios galias riboja Konstitucija. Konstitucinis teismas 2005 m. liepos 8 d. nutarimu nurodė, jog viešasis interesas yra dinamiškas ir laikui bėgant kinta.¹⁷ Tai natūralu: keičiantis valstybės teisinei sistemai, dominuojančioms vertybėms, visuomenės poreikiams kinta ir viešojo intereso samprata.

2. Prokuroro įgaliojimai ginant viešąjį interesą civiliniame procese

Nustatėmė, jog viešojo intereso gynimas yra svarbus visuomenės egzistencijai bei raidai. Šiuolaikinė demokratinė visuomenė neįsivaizduojama be teisinio reguliavimo, kuris apsaugotų visos visuomenės ar reikšmingos jos dalies svarbiausius interesus, taip pat silpnesnės ginčo šalies interesus. Privatinėje teisėje ir civiliniame procese pripažinti esant viešąjį interesą ir jį ginti yra būtinybė, lemiamą bendrų visuomenės siekių, socialinės harmonijos ir privataus bei viešojo intereso pusiausvyros užtikrinimo. Neigiant viešąjį interesą būtų neigiama ir socialinė visuomenės prigimtis. Į tai reikia atsižvelgti, nes tik taip būtų užtikrinta visuomenės pažanga, o ne jos sunaikinimas siekiant patenkinti privatų interesą.¹⁸ Atkreipiant dėmesį į Lietuvos civiliniame procese įtvirtintas socialinio civilinio proceso mokyklos idėjas, reikia konstatuoti, jog šalia privataus intereso būtina ginti ir viešąjį interesą. Tuo tikslu įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų prielaidas efektyviam viešojo intereso gynimui. Konstitucinis Teismas 1994 m. vasario 14 d. nutarime nustatė, jog „jeigu kokios nors aplinkybės pasunkintų ar padarytų neįmanomą galimybę pasinaudoti teise į teisminę gynybą, tektų pripažinti šios konstitucinės teisės deklaratyvumą. Todėl yra tikslingas ir pateisinamas atitinkamų įgalinimų, skirtų padėti būtiniais atvejais žmonėms realizuoti jų konstitucinių teisių gynybą, suteikimas įstatymu valstybės institucijoms ir pareigūnams, bet su sąlyga, kad tai neprieštaraus Konstitucijai.“¹⁹ Aktualaus teisinio reguliavimo analizė leidžia teigti, jog pagrindinis subjektas, kuriam suteikti įgaliojimai ginti viešąjį interesą – prokuroras.

¹⁶ *Cit. Op. 4.*

¹⁷ Valstybės žinios, 2005, Nr. 87 – 3274

¹⁸ *Cit. op. 5, P. 201.*

¹⁹ Valstybės žinios, 1994, Nr.13-221

Kadangi šio darbo tikslas – analizuoti civilinio proceso klausimus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, šiame darbe bus akcentuojamas prokuroro statuso civiliniame procese klausimai, jo konstituciniai įgaliojimai, kitus subjektus, turinčius įgaliojimus ginti viešąjį interesą, iš esmės paliekant už nagrinėjimo ribų.

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnyje buvo įtvirtintas prokuratūros konstitucinis statusas. Šiame straipsnyje buvo įtvirtinti prokuratūros įgaliojimai baudžiamajame procese. Konstitucijoje prokuroro įgaliojimai civiliniame procese nebuvo numatyti.²⁰ Civilinio proceso kodekso redakcijos galiojusios iki 1994 metų lapkričio 8 dienos²¹ 53 straipsnyje buvo įtvirtinta: “Prokuroras turi teisę pareikšti ieškinį arba įstoti į bylą bet kurioje proceso stadijoje, jeigu to reikalauja valstybinių ar visuomeninių interesų arba piliečių teisių bei įstatymo saugomų interesų apsauga. Prokuroro dalyvavimas civilinės bylos nagrinėjime yra būtinas tais atvejais, kada tai numato įstatymas arba kada teismas pripažįsta, jog prokuroro dalyvavimas toje byloje yra būtinas.” Šiuo teisiniu reguliavimu buvo įtvirtinta neribota prokuroro teisė dalyvauti civiliniame procese, nes jo dalyvavimas nebuvo saistomas tik viešojo intereso gynimo. Nustatant prokuroro teisę dalyvauti civiliniame procese ne tik ginant viešąjį interesą buvo pažeidžiamas dispozityvumo principas. Pavyzdžiui, prokuroras galėjo protestuoti teismo sprendimą net ir tuo atveju, kai šalys buvo juo patenkintos. Beje, teismo sprendimo panaikinimas tuo metu galiojusia kasacijos ar priežiūros tvarka reiškė, kad teismo sprendimo *res judicata* galia naikinama ginčo šalims, o byla nagrinėjama nepriklausomai nuo šalių valios.²² Taigi, Konstitucijos 118 straipsnyje buvo įtvirtintos tik prokuroro funkcijos baudžiamajame procese, o civilinio proceso kodekse buvo įtvirtinti itin platūs įgaliojimai. Dėl tokio teisinio reguliavimo buvo kreiptasi į Konstitucinį Teismą.

Konstitucinis Teismas nustatė, kad civilinio proceso kodekso 53 straipsnyje įtvirtinta prokuroro teisė kreiptis į teismą su pareiškimu kitų asmenų teisėms ir interesams ginti neprieštarauja Konstitucijai. Savo poziciją Teismas argumentavo: jeigu kokios nors aplinkybės pasunkintų ar padarytų neįmanomą galimybę pasinaudoti teise į teisminę gynybą, tektų pripažinti šios konstitucinės teisės deklaratyvumą. Todėl yra tikslingas ir pateisinamas atitinkamų įgalinimų, skirtų padėti būtiniais atvejais žmonėms realizuoti jų konstitucinių

²⁰ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014.

²¹ Valstybės žinios, 1994, Nr. 93 – 1809.

²² *Cit. op.* 8, p. 206.

teisių gynybą, suteikimas įstatymu valstybės institucijoms ir pareigūnams, bet su sąlyga, kad tai neprieštaraus Konstitucijai. Taip pat Teismas nurodė, jog prokurorai prireikus gali kreiptis į teismą ir prašyti apginti kitų asmenų teises. Prokurorai, kaip viena svarbiausių teisėsaugos institucijų, turi teisę kreiptis į teismą ir dėl teisėtų valstybės interesų bei pažeistos viešosios teisės gynimo”. Tačiau šiame nutarime Teismas nustatė, jog CPK 53 straipsnis prieštarauja Konstitucijai ta apimtimi, kuria prokurorui suteikiama teisė įstoti į bylą esant bet kuriai stadijai ir vykdyti prokurorinę priežiūrą priežiūrą civiliniame procese.

Kritikuotini Konstitucinio teismo argumentai, kuriais Teismas grindžia minėtų nuostatų prieštaravimą Konstitucijai. Teismas remdamasis tuo, jog Konstitucijoje prokurorų funkcijos įtvirtintos skirsnyje pavadinimu “Teismas”, padarė išvadą, jog Konstitucijoje prokurorai traktuojami kaip teisminės valdžios dalis. Pasak profesoriaus Mikelėno, vadovaujantis Konstitucinio teismo logika būtų galima padaryti išvadą, jog tai, kad Konstitucijos 111 straipsnyje, apibrėžiančiame teismų sistemą, Konstitucinis Teismas neįvardytas kaip teismų sistemos grandis, reiškia, jog Konstitucinis Teismas nėra Lietuvos teisminės valdžios dalis.²³ Manytina, jog Teismas akivaizdžiai suklydo prokuratūrą priskirdamas prie teisminės valdžios. Autoriaus nuomone, prokuratūra turėjo būti priskirta vykdomajai valdžiai.

Taip pat Teismas prokuroro teisės įstoti į bylą bet kurioje stadijoje bei vykdyti prokurorinę priežiūrą prieštaravimą Konstitucijai motyvavo tuo, jog nei 118, nei kituose Konstitucijos straipsniuose nėra įtvirtintos minėtos prokuroro funkcijos. Šiame straipsnyje nebuvo įtvirtinta, jog nustatytas prokuratūros funkcijų sąrašas yra baigtinis.²⁴ Manytina, jog tam tikrų prokuroro funkcijų neįtvirtinimas aukščiausios galios teisės akte, Konstitucijoje, nereiškia, jog yra užkertamas kelias prokuroro funkcijas detalizuoti kitais teisės aktais. Manytume, jog prokuroro funkcijų detalizavimas prokuroro veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nepažeistų Konstitucijos dvasios. Kaip minėta aukščiau, Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs viešojo intereso gynimo svarbą. Taigi viešojo intereso gynimo detalizavimas įstatyminiu lygmeniu yra netgi sveikintinas reiškinys.

Po šio Konstitucinio nutarimo teisiniame reguliavime padaryti ženklūs pakeitimai. Prokuroro galimybės dalyvauti civiliniame procese buvo ženkliai apribotos. 1994 m. spalio 13 d. prokuratūros įstatymo 31 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog prokuroras turi teisę savo

²³ *Cit.op.*, 8. p. 207.

²⁴ *Ibid.*, p. 19

iniciatyva pareikšti ieškinį, jeigu: 1) pažeisti neveiksnių, ribotai veiksnų, invalidų, nepilnamečių bei kitų asmenų, turinčių ribotas galimybes ginti savo teises, interesus; 2) pažeisti turtiniai ir kiti teisėti valstybės interesai, o pareigūnai, privalantys ginti šiuos interesus, nesiėmė priemonių pažeidimams pašalinti. Šiame įstatyme nebuvo kalbama apie prokuroro pareigą ginti viešąjį interesą. Įstatyme naudojama valstybės intereso sąvoka. Manome, jog *valstybės intereso* sąvoka yra siauresnė nei viešojo intereso. Pažymėtina, jog po Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimo buvo pakeistas ir papildytas civilinio proceso kodeksas. Reikia pažymėti, jog šiame teisės akte prokuroro statusas civiliniame procese nebuvo detalizuotas. Šiais CPK pakeitimais buvo susiaurintos prokuroro teisės, pavyzdžiui, panaikinta prokuroro teisė kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo neveiksniu.

Prokuroro galimybės ginti viešąjį interesą apribojimas kritiniu mūsų valstybei laikotarpiu (masiniai abejotino teisėtumo privatizavimo procesai, sukčiavimo bankiniame sektoriuje atvejai, nusikalstamų susivienijimų siautėjimas ir k.t.) kvestionuotinas. Manytina, jog prokurorui suteikus tinkamus įgaliojimus ginti viešąjį interesą būtų apgintos daugelio žmonių teisės. Pažymėtina, jog aptariamam laikotarpiu dar nebuvo apeliacinės instancijos. Buvo įtvirtinta kasacija, tačiau to meto kasacija savo esme buvo ne apeliacija, t.y. byla buvo nagrinėjama ne iš naujo, o atliko revizinę funkciją.²⁵

2001 m. vasario 22 d. nutarimu Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėjo prokuroro įgaliojimų ginant viešąjį interesą klausimus. Teismas pabrėžė, jog Konstitucijos 118 straipsnyje įtvirtintos prokurorų funkcijos baudžiamajame procese, t.y. palaikyti valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir kontroliuoti kvotos organų veiklą. Teismas pabrėžė, jog tai yra išimtinė prokurorų kompetencija. Konstitucinis Teismas nurodė, jog įstatymų leidėjas turi teisę nustatyti viešojo intereso ribas konkrečiuose santykiuose, taigi įstatymuose, nepažeidžiant Konstitucijos, gali būti nustatyta, kokiais atvejais ir tvarka įgaliotos institucijos gali ginti viešąjį interesą teismine tvarka. Teismas konstatavo, jog civilinio proceso kodekse įtvirtinta nuostata, suteikianti teisę prokurorui įstatymų nustatytais atvejais kreiptis į teismą su pareiškimu, kad būtų apgintos valstybės ir kitų asmenų teisės bei įstatymų saugomi interesai, neprieštarauja Konstitucijai. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas gausiai rėmėsi 1994 m. vasario 14 d. nutarimu 2001 m.

²⁵ *Cit. op.* 8, p. 209.

vasario 22 d. nutarimu padarydamas iš esmės tas pačias išvadas – Teismas patvirtino, jog prokuroras turi teisę reikšti ieškinius viešajam interesui ginti, tačiau neturi įgaliojimų įstoti į prasidėjusį procesą.²⁶

Prokuroro įgaliojimus ginant viešąjį interesą išplėtė 2000 m. liepos 18 d. CK²⁷, 2002 m. vasario 28 d. priimto CPK bei 2003 m. balandžio 22 d. Prokuratūros įstatymas. Prokuratūros įstatymo 2 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog prokuratūra įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka gina viešąjį interesą. Prokuratūros įstatymo 19 straipsnis įtvirtino, jog prokurorai, turėdami pagrindą manyti, kad yra pažeisti teisės aktų reikalavimai, gindami viešąjį interesą turi įgaliojimus dalyvauti teismo procese ne tik, kai nagrinėjamos baudžiamosios ar administracinės bylos, bet ir dalyvauti civilinėse bylose.²⁸

Pažymėtina, jog 2003 m. kovo 20 d. buvo priimtas Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymas, kuriame įtvirtintos ne tik prokuroro funkcijos baudžiamajame procese, bet ir numatyta, jog prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. Atkreiptinas dėmesys, jog minėtas Konstitucijos pakeitimo įstatymas numato prokuratūros institucijos struktūrą. Taigi įtvirtintas reguliavimas pabrėžė įstatymų leidėjo diskreciją reguliuoti prokuroro įgaliojimus atsižvelgiant į besikeičiančias visuomeninio gyvenimo realijas.²⁹

2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusio CPK 5 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog įstatymų nustatytais atvejais pareiškimą teismui dėl viešojo intereso gynimo valstybės vardu gali pareikšti prokuroras arba kita įstatymų įgaliota institucija. CPK 49 straipsnyje buvo įtvirtinta prokuroro teisė įstatymų nustatytais atvejais pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti, o CPK 365 straipsnis numatė generalinio prokuroro teisę paduoti prašymą dėl proceso atnaujinimo siekiant apginti viešąjį interesą civilinėje byloje. Taigi, skirtingai nuo 1964 metų CPK nustatyto reguliavimo, 2002 metų CPK 49 straipsnyje ieškovu byloje laikomas prokuroras pareiškęs ieškinį, o ne asmuo, kurio interesais ieškinys yra pareikštas. Kadangi prokuroras laikytinas šalimi procesine prasme, todėl įstatymų leidėjas prokurorui suteikia visas ieškovo procesines teises ir pareigas, įtvirtintas CPK 42 straipsnyje. Žinoma, prokurorą nuo kitų ieškovų skiria tai, kad jam negali būti pareikštas priešieškinis. Priešieškinį galima pareikšti

²⁶ Valstybės žinios. 2001, Nr. 18 – 561

²⁷ Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262

²⁸ Valstybės žinios 2003, Nr. 42 - 1919

²⁹ Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1316

tik asmeniui, įstojusiam į procesą bendraieškiu, kai jo teisės ir pareigos yra susijusios su pareikštu ieškiniu.³⁰ Taip pat ieškiniu dalyku tokiam prokuroro ieškinyje laikomas prokuroro reikalavimas apginti viešąjį interesą, o ne konkretaus asmens teises ar teisėtus interesus. Pažymėtina, jog teisė pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti prokurorui suteikiama tik kai tokia teisė tiesiogiai nurodyta įstatyme numatant arba konkrečią kategoriją bylų, kurioje galimas ieškinys viešajam interesui ginti arba įtvirtinant bendrojo pobūdžio prokuroro teisę reikšti ieškinius viešajam interesui ginti tam tikroje teisinių santykių srityje. Taigi prokuroro teisė reikšti ieškinius viešajam interesui ginti ribojama ir pagal 2002 m. CPK. Prokuroras turi abstrakčią teisę ginti viešąjį interesą tik kai tai tiesiogiai nustatyta įstatyme.³¹

Įstatymų leidėjas įtvirtindamas tokį teisinį reguliavimą, kai prokuroro teisė ginti viešąjį interesą nustatoma iš esmės įtvirtinant sąrašo principą, neįvertino, jog bandyti įvardyti visus potencialius atvejus, kai prokuroras turi įgaliojimus ginti viešąjį interesą yra netikslinga. Taip suteikiamos prielaidos teisinio reguliavimo spragoms atsirasti. Autoriaus nuomone, neįmanoma iš anksto numatyti visų potencialių atvejų, kai viešajam interesui apginti būtinas prokuroro įsikišimas.

Pabrėžtina, jog prokuroro įgaliojimai ginti viešąjį interesą įtvirtinti ne tik CPK, bet ir kituose teisės aktuose. Civiliniame kodekse įvardyti atvejai, kada prokuroras turi teisę ginti viešąjį interesą civilinėse bylose, pavyzdžiui, CK 1.84 įtvirtina prokuroro įgaliojimus pareikšti ieškinį dėl neveiksnaus asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu; CK 1.85 numato prokuroro teisę pareikšti ieškinį dėl alkoholiniais gėrimais arba narkotinėmis medžiagomis piktnaudžiaujančio asmens sudaryto sandorio nugynimo ir k.t. Tokie įgaliojimai gali būti numatyti ir kituose įstatymuose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymo 9 straipsnyje įtvirtinta prokuroro teisė kreiptis į teismą dėl profesinės sąjungos ar profesinių sąjungų susivienijimo veiklos sustabdymo.³²

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. sausio 29 d. konsultacijoje pažymėjo, jog Prokuratūros įstatymo prasme viešojo intereso gynimas yra teisės aktų pažeidimų pašalinimas pagal prokuratūrai suteiktus įgalinimus, o Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 2

³⁰ DRIUKAS, A., VALANČIUS, V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas // Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2005. P. 686.

³¹ *Ibid*

³² Valstybės žinios, 1991, Nr. 34 – 933

dalies 1 punktas apibrėžia prokuroro įgaliojimus pareikšti ieškinį teisme neribojant prokuroro kompetencijos konkrečiais atvejais. LAT nurodė, jog kreiptis į teismą civilinio proceso tvarka, gindamas viešąjį interesą, prokuroras gali visais atvejais, nustatęs tokį teisės aktu pažeidimą, kurio pobūdis, prokuroro nuomone, turi esminės reikšmės asmenų, jų grupių, valstybės ir visuomenės teisėms bei teisėtiems interesams ir sudaro pagrįstas prielaidas prokuroro reiškiamo materialinio reikalavimo teisiniam patenkinimui. Taigi, LAT nustatė, jog prokuroro ieškinys viešajam interesui ginti turėtų būti priimtas nagrinėti net jei įstatyme nėra įtvirtinta prokuroro teisė ginti viešąjį interesą konkrečiu atveju ar tam tikroje bylų kategorijoje.³³ Taigi, prokurorui tenka įgaliojimai nuspręsti, ar tam tikroje situacijoje yra viešojo intereso pažeidimas. Pažymėtina, jog teisinio reguliavimo analizė leidžia teigti, jog prokuroro veiksmai ginant viešąjį interesą laikytini pareiga, o ne teise.

2011 metų spalio 1 dieną įsigaliojo eilė CPK pakeitimų, pakito ir viešojo intereso gynimo reglamentavimas.³⁴ Aktualios CPK redakcijos 49 straipsnyje įtvirtinta, jog prokuroras turi teisę pareikšti ieškinį ar pareiškimą viešajam interesui ginti šiais atvejais: 1) civiliniame kodekse, CPK ir kituose įstatymuose numatytais atvejais; 2) kitais atvejais, kai yra pagrindas ginti asmens, visuomenės ar valstybės teises ir teisėtus interesus. Taigi, pakeitimais išplėsta prokuroro kompetencija įtvirtinant, jog prokuroras turi teisę pareikšti ieškinį ginant viešąjį interesą ne tik įstatymuose nustatytais atvejais, bet ir tada, kai mano, jog pažeidžiamas viešasis interesas, nors kaip jau minėta, teismų praktikoje prokuroro įgaliojimai ginti viešąjį buvo aiškinami plačiau nei nustatyti įstatyminio reguliavimo ir prieš CPK pakeitimus. Taigi, šiuo pakeitimu įstatymų leidėjas užkirto kelią teisinio reguliavimo spragoms atsirasti. Manytina, jog nėra tikslinga bandyti nustatyti visus potencialius atvejus, kai prokuroras turi teisę ginti viešąjį interesą.

Apibendrinant galima teigti, jog teisinio reguliavimo pakeitimai vertintini teigiamai. Prokurorui yra užtikrintas nepriklausomumas santykyje su kitais proceso dalyviais: prokuroras turi visas procesines ieškovo teises ir pareigas, turi teisę kreiptis su ieškiniu viešajam interesui apginti, kai mano esant reikalinga, turi įgaliojimus spręsti ar konkrečioje situacijoje yra viešojo intereso pažeidimas.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 29 d. konsultacija Nr. A3-97 // Teismų praktika, 2004, Nr. 20. P. 282.

³⁴ Valstybės žinios. Nr. 85-4126.

Taip pat manytina, jog teisinio reguliavimo viešojo intereso gynimo srityje yra ir trūkumų. Autoriaus nuomone, pilnavertiškam viešojo intereso gynimui kliudo CPK įtvirtintas bylinėjimosi išlaidų reglamentavimas. CPK 83 str. įtvirtinta, jog prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys atleidžiami nuo žyminio mokesčio, kai ieškinys pareiškiamas siekiant apginti viešąjį interesą, tik toje bylos dalyje, kurioje siekiama apginti viešąjį interesą. Pabrėžtina, jog šiame straipsnyje nėra numatyta, kad viešąjį interesą ginantys asmenys atleidžiami nuo kitų bylinėjimosi išlaidų. Tam, kad užtikrinti tinkamą viešojo intereso gynimą prokurorui gali prireikti eksperto išvados. Taip pat prokurorui gali tekti patirti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ar vykdymo išlaidas. Įtvirtintu reguliavimu nėra skiriama lėšų bylinėjimosi išlaidoms CPK 88 ir 90 straipsnių nurodytais atvejais. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas varžo prokuroro galimybes tinkamai ginti viešąjį interesą, nes prieš kreipiantis į teismą prokuroras turi apsvarstyti, ar tikslinga inicijuoti bylą, nes ne visada gali pasinaudoti visomis procesinėmis bylai reikšmingų aplinkybių įrodinėjimo galimybėmis. Taigi nustatant bylinėjimosi išlaidų reglamentavimą būtų tikslinga įtvirtinti, jog viešąjį interesą ginantys asmenys turėtų būti atleidžiami nuo žyminio mokesčio.³⁵ Naujasis 96¹ CPK straipsnis įtvirtina, jog tuo atveju, kai yra visiškai ar iš dalies atmetas prokuroro ieškinys viešajam interesui ginti, atsakovui proporcingai atmetų ieškinio reikalavimų daliai bylinėjimosi išlaidos atlyginamos iš prokuratūrai skirtų biudžeto lėšų. Autoriaus nuomone, įtvirtintas reguliavimas gali skatinti prokurorą rimtai apsvarstyti ar verta ginti viešąjį interesą konkrečiose situacijose, nes prokuroras gali jausti prokuratūros vadovybės spaudimą taupyti institucijai skiriamas lėšas. Ypatingai tai aktualu kriziniu laikotarpiu. Manytina, jog tokiu atveju, kai prokuroro ieškinys viešajam interesui ginti yra visiškai ar iš dalies atmetamas, būtų tikslinga sukurti mechanizmą, kai lėšos atsakovo bylinėjimosi išlaidoms atlyginti būtų skiriamos ne iš institucijai skirtų fiksuotų biudžeto lėšų. Neturėtų būti sukuriama situacija, kai viešojo intereso gynimo atvejų skaičius būtų ribojamas tam tikra fiksuota suma, kuri yra skirta prokuratūrai iš valstybės biudžeto lėšų. Netuoleruotina, jei susidarytų situacija, jog prokurorai vengtų ginti viešąjį interesą, nes institucijos finansiniai ištekliai duotuoju laikotarpiu yra itin riboti. Tam, jog prokuroras galėtų efektyviai ginti viešąjį interesą būtina užtikrinti prokuroro savarankiškumą. Prokuroras gali veikti nepriklausomai tik tuo atveju, kai

³⁵ *Cit. Op.* 30.

yra užtikrinamas prokuratūros institucijos nepriklausomumas nuo politinės valdžios. Politinės valdžios perdėtas kišimasis į prokuratūros veiklą, trukdymas ar spaudimas, suteikia prielaidas prokuratūrai veikti remiantis privačiais, o ne visos visuomenės interesais. Taigi, tam kad prokuroras galėtų tinkamai ginti viešąjį interesą, turi būti užtikrinamas prokuratūros, kaip institucijos, nepriklausomumas nuo politinės konjunktūros.

Teisiniu reglamentavimu taip pat įtvirtinta ir kitų subjektų teisė ginti viešąjį interesą. CPK 49 str. numatyta, jog valstybės ir savivaldybių institucijos, taip pat kiti asmenys įstatymų numatytais atvejais gali pareikšti ieškinį ar pareiškimą viešajam interesui ginti. Taip pat šiame CPK straipsnyje įtvirtinta, jog valstybės ir savivaldybių institucijos įstatymų numatytais atvejais gali būti teismo įtraukiamos proceso dalyviais arba įstoti į procesą savo iniciatyva, kad duotų išvadą byloje, siekiant įvykdyti jiems pavestas pareigas, jeigu tai yra susiję su viešojo intereso gynimu. Taipogi CPK numatyta grupės ieškinio pareiškimo galimybė, tačiau reglamentavimas nėra pakankamai detalus ir be tokio ieškinio pareiškimo taisyklių, kurios numatytų, kiek asmenų gali paduoti grupės ieškinį, kokie reikalavimai keliami tokiam ieškiniui ir k.t., šis institutas nėra taikomas. Šio darbo tikslas – analizuoti civilinio proceso klausimus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, todėl šių subjektų įgaliojimai ginant viešąjį interesą šiame darbe nėra nagrinėjami plačiau.

3. Asmens teisė apskūsti teismo sprendimā

Analizuojant teisę apskūsti teismo sprendimā bent vienā kartā, vertėtū atskleisti teisės į teisminę gynybā bei teisės apskūsti teismo sprendimā prigimtį bei turinį.

3.1. Teisė į teisminę gynybā

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta: “Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismā”. Taip pat teisė į teisminę gynybā yra įtvirtinta CPK 5 bei Teismų įstatymo³⁶ 4 straipsniuose. Akivaizdu, jog tai, kad Konstitucijoje akcentuojamos asmens konstitucinės teisės, nereiškia, jog teisme galima ginti tik tas pažeistas teises, kurios yra įtvirtintos Konstitucijoje. Asmenų subjektinės teisės gali būti įtvirtintos ir įstatymuose bei kituose teisės aktuose. Tokį Konstitucijos 30 straipsnio aiškinimą pagrindžia ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, jog nustatant kiekvieno asmens teises ir pareigas, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama nepriklausomo ir nešališko teismo.³⁷ Taigi, Konstitucijoje tiesiogiai neįtvirtintos asmens teisės turi būti ginamos taip pat, kaip ir teisės, įtvirtintos Konstitucijoje.

Pažymėtina, kad teisė kreiptis į teismā įtvirtinta ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu. Teisminės gynybos prieinamumo principas įtvirtintas 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakte.³⁸ 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtoje visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje³⁹, 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje.

Teisminės gynybos prieinamumo principo įtvirtinimas aukščiau nurodytuose teisės aktuose užtikrina tai, jog kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į teismā reikalaujamas apginti

³⁶ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46 – 851.

³⁷ Valstybės žinios. 1995, Nr. 40 – 987.

³⁸ Valstybės žinios. 2002, Nr. 77 – 3288.

³⁹ Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.

pažeistas teises ar interesus. Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarimu⁴⁰ nurodė, kad Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, reiškia, kad Lietuvoje, kaip teisinėje valstybėje, kiekvienam turi būti užtikrinta galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų. Taip pat Teismas nurodė, jog teisę ginti savo teises ir laisves teisme turi kiekvienas asmuo, manantis, kad jo teisės ir laisvės pažeistos,- teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą lemia paties asmens suvokimas, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos; asmeniui jo pažeistų teisių gynyba teisme garantuojama nepriklausomai nuo jo teisinio statuso; asmens pažeistos teisės ir teisėti interesai turi būti ginami nepriklausomai nuo to ar jie yra tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje. Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, jog pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ir laisvių, taip pat įgytų teisių pažeidimo, būtų galima spręsti teisme. Be abejo, tai nereiškia, kad asmens teisė kreiptis į teismą turi būti aiškinama kaip reiškianti tai, jog įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį asmuo siekiantis apginti, jo manymu, pažeistas teises, visais atvejais galėtų kreiptis į teismą tiesiogiai. Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisės aktais gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka, tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizė leidžia teigti, jog teisė kreiptis į teismą yra užtikrinama tik tuo atveju, jei asmens teisės yra ginamos ne formaliai, o realiai ir veiksmingai tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valstybės institucijų ar pareigūnų. Taigi, teisė kreiptis į teismą apima ir asmens teisę į tinkamą teismo procesą. Neužtikrinus tinkamo teismo proceso ši teisė būtų paneigiama.

Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, jog teisė kreiptis į teismą yra absoliuti. Taip pat, jog teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržoma, taip pat

⁴⁰ Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.

negali būti nepagrįstai pasunkinamas jos įgyvendinimas.⁴¹ Teismas taip pat nurodė, jog priešingu atveju tektų konstatuoti šios teisės deklaratyvumą.⁴²

Autoriaus nuomone, Konstitucinio Teismo pozicija, jog teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, nereiškia, jog įstatymų leidėjas procesiniuose įstatymuose negali nustatyti kreipimosi į teismą tvarkos ir tam tikrų formalių reikalavimų, kuriuos turi atitikti procesinis dokumentas, kuriuo kreipiamasi į teismą. Akivaizdu, jog tokių reikalavimų nustatymas savaime nereiškia, jog yra nepagrįstai varžoma asmens teisė kreiptis į teismą. Atvirkščiai, manytina, jog tokie ribojimai yra pateisinami dideliu teismų užimtumu, siekiu tinkamai paskirstyti teisėjų darbo krūvį bei racionaliai naudoti teismams skiriamas lėšas. Be abejo, įstatymų leidėjas, reglamentuodamas kreipimosi į teismą tvarką ir nustatydamas tam tikrus reikalavimus, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų nepagrįstai pasunkintas teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas ar apskritai pasinaudoti šia konstitucine teise taptų neįmanoma⁴³. Procesinę kreipimosi į teismą tvarką reglamentuoja civilinio proceso kodeksas. Šios tvarkos turi laikytis kiekvienas asmuo, kuris kreipiasi į teismą. Konstitucijos 28 straipsnyje įtvirtinta, jog įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų. Taigi, pozityvius teisinius padarinius kreipimasis į teismą sukelia tik tuo atveju, jei ši teisė bus įgyvendinama pagal įstatymų keliamus reikalavimus. Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą reiškia, jog kiekvienas asmuo turi galimybę turėti tokią teisę esant įstatyme numatytiems pagrindams. Manytina, jog šiame Konstitucijos straipsnyje įtvirtinta tik galimybė kreiptis į teismą, o ne pati subjektinė teisė ir šios teisės įgyvendinimas priklauso nuo to, ar asmuo, kuris kreipiasi į teismą, įvykdo įstatymo keliamus reikalavimus. Taigi, darytina išvada, jog teisė kreiptis į teismą yra absoliuti tik santykinai.⁴⁴

⁴¹ Tokia pozicija išdėstyta Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d., 2004 m. rugpjūčio 17 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. vasario 7 d. nutarimuose.

⁴² Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d., 2001 m. vasario 22 d. nutarimai.

⁴³ ABRAMAVIČIUS, A. *Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje* // Jurisprudencija. 2009. Nr. 3 (17), p. 21 – 40. p. 25.

⁴⁴ LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. Vilnius, Justitia, 2003. I tomas, p. 383.

3.2 Teisė apskusti teismo sprendimą

Teisė apskusti teismo sprendimą įtvirtinta Europos žmogaus ir teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo 2 straipsnyje. Nors šiame straipsnyje kalbama apie teisę apskusti teismo sprendimą baudžiamosiose bylose, manytina, jog šis Konvencijos straipsnis taikytinas ir civilinėms byloms.⁴⁵ Taip teigti leidžia Europos Tarybos ministrų komiteto 1995 metų rekomendacijos dėl apeliacijos sistemų bei procedūrų civilinėse ir komercinėse bylose analizė. Šiame dokumente įtvirtinta, jog galimybė pasinaudoti apeliacija turi būti galima ne tik baudžiamosiose, bet ir civilinėse bylose.⁴⁶

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta tik asmens teisė kreiptis į teismą. Teisė apskusti teismo sprendimą Konstitucijoje tiesiogiai nėra įtvirtinta. Taigi, kyla klausimas, ar teisė apskusti teismo sprendimą nėra laikytina sudėtine teisės į teisminę gynybą dalimi. Teisės doktrinoje išskiriamos dvi pozicijos savaip interpretuojančios teisės į apeliaciją prigimtį. Pirmosios pozicijos šalininkai teigia, jog teisminės gynybos prieinamumo (teisės kreiptis į teismą) principas apima tik teisę kreiptis į pirmosios instancijos teismą ir atitinkamai neapima teisės kreiptis į apeliacinės ir kasacinės instancijų teismus, taigi teisė apskusti teismo sprendimą apeliacijos ar kasacijos tvarka gali būti ribojama. Kiti teisės mokslininkai mano, kad teisė kreiptis į teismą apima ne tik teisę kreiptis į pirmosios instancijos teismą, bet ir teisę apskusti teismo sprendimą apeliacinei ir kasacinei instancijai, todėl apeliacijos ir kasacijos ribojimai yra negalimi, nes jie reikštų tarptautiniuose susitarimuose žmogaus teisių klausimais bei Konstitucijoje įtvirtinto teisminės gynybos prieinamumo principo pažeidimą.⁴⁷ Norint atsakyti į šį klausimą reikia sistemiškai įvertinti Konstitucijos nuostatas, o tai yra Konstitucinio Teismo prerogatyva.

2006 m. sausio 16 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, jog iš Konstitucijos kylanti teisė kreiptis teisminės gynybos, suponuoja ir tai, kad įstatymu turi būti

⁴⁵ Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11 [Žiūrėta 2012-03-10]. Prieiga per internetą:

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/117.htm>

⁴⁶ Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases of 7 February, 1995. [Žiūrėta 2012-03-10]. Prieiga per internetą:

<http://www.legislationline.org/documents/id/8289>

⁴⁷ *Cit. Op.* 41, p. 146.

nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. Taip pat Teismas konstatavo, jog Konstitucijoje yra įtvirtinta instancinė teismų sistema, kurios paskirtis – šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus. Konstitucinis Teismas savo poziciją teisės apskusti teismo sprendimą klausimais išplėtojo 2006 m. kovo 28 d. nutarimu. Teismas konstatavo, jog iš Konstitucijos kylanti bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad bet kurį pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą turi būti galima nustatyta tvarka apskusti bent vienos aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismui. Taip pat Teismas nurodė, jog bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis - sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas.⁴⁸

Taigi, aukščiau minėtuose nutarimuose Konstitucinis Teismas įpareigojo įstatymų leidėją nustatyti tokį teisinį reguliavimą pagal kurį teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskusti bent vieną kartą. Taip pat Teismas akcentavo apeliacinės instancijos teismo pareigą ištaisyti žemesnės instancijos klaidas užtikrinant, jog nebus leidžiama, jog bus įvykdytas neteisingumas. Taigi, tokia Teismo pozicija reiškia tai, jog įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą kuriuo būtų užtikrinama, jog teisingumas bus vykdomas ne tik formaliai. Konstitucinio Teismo pozicija iš esmės atitinka Europos Tarybos ministrų komiteto 1995 metų rekomendaciją dėl apeliacijos sistemų bei procedūrų civilinėse ir komercinėse bylose. Šioje rekomendacijoje įtvirtinta, jog galimybė apskusti žemesnės instancijos teismo sprendimą turi būti ne tik baudžiamosiose, bet ir civilinėse bylose. Šioje rekomendacijoje nurodyta, jog teisė apskusti teismo sprendimą turėtų būti bendru principu. Tačiau, taip pat nurodoma, jog tam tikrais atvejais galimi ir apeliacijos ribojimai. Kiekvienas

⁴⁸ Valstybės žinios, 2006, Nr. 36 – 1293.

teisės apskūsti teismo sprendimą ribojimas turi būti įtvirtintas įstatymu. Taip pat teigiama, jog vertinant ribojimų pagrįstumą reikia atsižvelgti į bendruosius teisės principus.⁴⁹

Teisės apskūsti teismo sprendimą svarba nediskutuotina. Teisės į tinkamą teismo procesą, šalies teisės būti išklaudytos bei kiti civilinio proceso principai reikalauja, jog teismo sprendimu nepatenkintai proceso šaliai būtų suteikta teisė apskūsti teismo sprendimą taip suteikiant pakartotinę galimybę įrodyti savo tiesą. Tai itin svarbu, nes teisėjai sprendami ginčus dėl vienu ar kitu priežasčių klysta. Klaidingas teisės normų taikymas lemia tai, jog priimamas neteisėtas ir nepagrįstas teismo sprendimas. Klaidas gali lemti patirties trūkumas, nepakankama teisėjo kvalifikacija ar tiesiog nesąžiningumas. Pažymėtina, jog teismo priimtas sprendimas gali būti neteisingas ir dėl kitų veiksnių – procesų šalių neteisingai nurodytų faktinių aplinkybių, melagingų liudytojo parodymų bei dėl eilės kitų aplinkybių. Esminis apeliacijos įtvirtinimo privalumas – galimybė bylą analizuoti du kartus. Tokiu būdu byla yra analizuojama skirtingų teisėjų, o tai sumažina klaidų tikimybę galutiniame teismo sprendime.⁵⁰ Be abejo, reikia pažymėti ir aplinkybę, jog aukštesnių instancijų teismuose dirba kvalifikuotesni teisėjai, o ši aplinkybė taip pat nemažai įtakoja teismo sprendimo kokybę. Taip pat, akivaizdu, jog aplinkybė, kad teismo sprendimas gali būti peržiūretas aukštesnės instancijos teisme, skatina žemesnės instancijos teisėjus visapusiškai apgalvoti ir išsamiai argumentuoti savo sprendimus.⁵¹ Taigi, apeliacijos instituto įtvirtinimas ženkliai prisideda prie teisingo teismo sprendimo priėmimo.

Tačiau teismo sprendimo patikra apeliacijos tvarka turi ir trūkumų. Bylą nagrinėjant instancine tvarka, procesas tampa brangesnis ir gerokai pailgėja bylinėjimosi trukmė. Teisinės taikos tarp proceso šalių atkūrimas užtrunka. Be abejo, kuo procesas trunka ilgiau, tuo teismui sunkiau priimti teisingą sprendimą. Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, jog galimybės apskūsti teismo sprendimą apeliacijos tvarka įtvirtinimas padidina teisėjų darbo krūvį, dėl ko teismo sprendimo kokybė taip pat gali nukentėti. Manytina, jog itin svarbu įtvirtinti tokį apeliacijos institutą, kad teisėjų darbo laiko sąnaudos bei bylinėjimosi išlaidos

⁴⁹ *Cit. op.* 43.

⁵⁰ LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. Vilnius, Justitia, 2005. II tomas, p. 263.

⁵¹ DRIUKAS, A., VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. IV tomas* // Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2009, p.12.

būtų proporcingos ginčo svarbai.⁵² Reglamentuojant apeliacijos institutą reikėtų atsižvelgti į teismų apkrautumą bylomis ir proceso trukmę.

Autoriaus nuomone, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose neminėdamas galimybės riboti teisės į apeliaciją pernelyg suabsoliutina teisę apskūsti teismo sprendimą ignoruodamas apeliacijos ribojimų racionalumą tam tikrais atvejais. Manytina, jog Teismas analizuodamas teisės apskūsti teismo sprendimo reglamentavimą turėjo atsižvelgti ir į Ministrų Tarybos rekomendacijoje įtvirtintą poziciją dėl teisės apskūsti teismo sprendimą ribojimų galimumo.⁵³ Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizė leidžia teigti, jog Konstitucinis Teismas teisę apskūsti teismo sprendimą pripažįsta teisės kreiptis į teismą sudėtine dalimi. Autoriaus nuomone, tai jokių būdu nereiškia, jog ši teisė automatiškai tampa absoliuti ir jos ribojimai nėra galimi jokiais atvejais. Konstitucinis Teismas 2002 m. kovo 14 d. nutarime nurodė atvejus, kada žmogaus teisių ir laisvių ribojimai yra galimi. Ribojimai yra pateisinami, kai laikomasi toliau nurodytų sąlygų: ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; laikomasi konstitucinio proporcingumo principo. Pažymėtina, kad asmens teisių ribojimai turi būti įtvirtinti įstatyme, proporcingi, t.y. turi būti laikomasi proporcingumo tarp siekiamų tikslų ir priemonių, skirtų šiems tikslams pasiekti, ir pateisinami.

Įstatymų leidėjui pasirinkus apeliacijos institutą reglamentuoti remiantis atskirojo apeliacinio proceso teorija, t.y. apeliaciją suprantant kaip pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolę, galima teigti, jog svarbiausia instancija teisės į teisminę gynybą įgyvendinimui yra pirmoji.⁵⁴ Taigi, sprendimas civiliniame procese konkrečiu atveju įtvirtinti galimybę apskūsti teismo sprendimą turėtų priklausyti nuo įstatymų leidėjo. Manytina, jog įstatymų leidėjas neturėtų absoliutinti vieno teisinio gėrio kitų sąskaita. Teisiniu reguliavimu turi būti siekiama vertybių pusiausvyros. Be abejo, kiekvienas asmens teisių ribojimas turi būti protingas ir ribojant asmens teises turi būti laikomasi aukščiau nurodytų asmens teisių ir laisvių ribojimo sąlygų.

⁵² *Ibid*, p. 13.

⁵³ *Cit. op.* 43.

⁵⁴ NEKROŠIUS, V., *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės* // Vilnius, Justitia, 2002., p. 214.

Civilinio proceso kodekse atsižvelgiant į proceso koncentruotumo įgyvendinimo būtinumą, siekiant užkirsti kelią proceso vilkinimui bei siekiant išvengti visuomenės instancinio mentaliteto formavimosi buvo pasirinktas ribotos apeliacijos modelis.⁵⁵ Šio modelio įtvirtinimas Lietuvos Respublikos civiliniame procese reiškia, jog apeliacijos objektas yra pirmosios instancijos teismo sprendimas, o ne ginčas, kuris buvo sprendžiamas pirmosios instancijos teisme. Apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti bei vertinti tik apskūstos pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi tikrinti bei vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskūstos apeliacine tvarka.⁵⁶ Taigi, apeliacijos proceso metu tikrinamas pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas (*revisio prioris instantiae*), o ne pakartotinis bylos nagrinėjimas (*de novo*). Ribotosios apeliacijos modelio įtvirtinimo Lietuvos civiliniame procese išdava yra galimybės teikti įrodymus apeliacinėje instancijoje apribojimas taip įtvirtintu teisiniu reguliavimu proceso šalis skatinant atidžiau rūpintis procesu įpareigojant įrodymus pateikti jau pirmoje instancijoje. Taip pat įtvirtintas ribotos apeliacijos modelis pasireiškia tuo, kad apeliacinis teismas bylą nagrinėja tik apeliacinio skundo numatytose ribose. Pažymėtina, jog apeliaciniu skundu negalima reikšti reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti pirmosios instancijos teisme. Civilinio proceso kodekso 312 straipsnyje įtvirtinta išimtis - naujais reikalavimais nelaikomi reikalavimai, neatsiejamai susiję su jau pareikštu ieškiniu (pavyzdžiui, priteisti delspinigius, palūkanas, vaisius ir kiti atvejai).⁵⁷

Manytina, jog pasirinkus kelią neriboti teisės apskūsti teismo sprendimą, būtų sudarytos papildomos sąlygos vilkinti procesą, būtų skatinamas instancinio mentaliteto formavimasis visuomenėje bei būtų nuvertinamas pirmosios instancijos teismo sprendimas. Taigi, įstatymų leidėjui pasirinkus ribotosios apeliacijos modelį, siekiant tų pačių tikslų logiška įtvirtinti teisinį reguliavimą pagal kurį tam tikrais atvejais teisė apskūsti teismo sprendimą būtų ribojama. Pažymėtina, jog teismo proceso trukmė yra vienas iš veiksnių, lemiančių visuomenės pasitikėjimą teismais. Taip pat teismo proceso trukmė lemia teisminės gynybos efektyvumą.⁵⁸ Manytina, jog racionalūs apeliacijos ribojimai prisideda prie proceso

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Cit. op.* 48, p. 22.

⁵⁷ *Cit. op.* 47.

⁵⁸ VALANČIUS, V. *Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai*. // *Jurisprudencija* 78 (70), Vilnius 2005, p. 87.

koncentruotumo principo įgyvendinimo ir sudaro prielaidas darniai teisingumą vykdančios institucijos – teismo – veiklai, o tai sudaro sąlygas tinkamam teisės į teisminę gynybą realizavimui.

3.3. Teisės apskūsti teismo sprendimą ribojimai

3.3.1. Teismo sprendimas už akių

Civilinio proceso kodekso 303 straipsnyje įtvirtinta, jog apeliacine tvarka negali būti skundžiamas teismo sprendimas už akių, jeigu skundą paduoda asmuo, dėl kurio toks sprendimas yra priimtas. Šis ribojimas pateikti apeliacinį skundą yra įtvirtintas dėl šio instituto ypatumų. Sprendimui už akių priimti pakanka formaliai įvertinti įrodymus, todėl toks sprendimas nėra vertintinas pagal tuos pačius kriterijus kaip yra vertinamos bylos, kuriose siekiama nustatyti materialiąją tiesą. Atsižvelgiant į šio instituto specifiką, civilinio proceso kodekse yra įtvirtinti specialūs pagrindai ir tvarka sprendimui už akių peržiūrėti. Pažymėtina, jog ribojimas apskūsti sprendimą už akių taikomas tik šaliai, kurios atžvilgiu yra priimtas sprendimas. CPK 285 str. 5 d. įtvirtinta, jog šalis, dėl kurios priimtas sprendimas už akių, negali šio sprendimo skūsti nei apeliacine, nei kasacine tvarka, tačiau gali šio Kodekso 287 straipsnyje nustatyta tvarka paduoti pareiškimą dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo. Pagal CPK įtvirtintą reguliavimą šaliai, kurios pageidavimu priimamas sprendimas už akių, tokie apribojimai skūsti teismo sprendimą nėra nustatyti.⁵⁹

2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu Konstitucinis Teismas nagrinėjo teismo sprendimo už akių reglamentavimo, įtvirtinto 2002 m. vasario 28 d. CPK redakcijoje, atitikimą Konstitucijai. Pareiškėjas – Seimo narių grupė, be kitų klausimų prašė ištirti, ar įtvirtintas reguliavimas, pagal kurį neatvykusi į teismo posėdį šalis, dėl kurios priimtas sprendimas už akių, neturi teisės skūsti, teismo sprendimo nei apeliacine, nei kasacine tvarka, atitinka Konstitucijos nuostatas.

⁵⁹ DRIUKAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio proceso komentaras*. II, III dalys – Justitia. Vilnius 2005, p. 288.

Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas nustatė, jog dalyvaujantys byloje asmenys privalo sąžiningai naudotis ir nepiktnaudžiauti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis, rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, rūpestingai ir laiku, atsižvelgdami į proceso eigą, pateikti teismui įrodymus ir argumentus, kuriais grindžiami jų reikalavimai ar atsikirtimai. Teismas nurodė, jog sprendimo už akių priėmimo institutu siekiama sudaryti teisinę prielaidą civiliniame procese įgyvendinti *inter alia* ekonomiškumo ir koncentracijos principus, taip pat užkirsti kelią civilinio proceso vilkinimui ir neleisti proceso šalims piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis. Taigi, šis institutas savaime nėra laikytinas antikonstituciniu, nes juo yra siekiama konstituciškai pagrįstų tikslų. Šiame nutarime taip pat akcentuota, jog sprendimo už akių institutas apskritai nėra kokia nors novela, institutas yra žinomas dar iš romėnų teisės, buvo įtvirtintas tarpukario Lietuvos civilinio proceso įstatymuose ir yra būdingas daugelio Europos valstybių teisei. Autoriaus nuomone, reikia sutikti su profesoriaus V. Nekrošiaus monografijoje išdėstyta pozicija, jog modernus civilinis kodeksas yra neįsivaizduojamas be sprendimo už akių instituto. Sprendimo už akių institutas yra praktiškai vienintelė veiksminga civilinio proceso reguliavime įtvirtinta priemonė, skirta kovoti su proceso šalies nesąžiningu elgesiu siekiant vilkinti procesą.⁶⁰ Pažymėtina, jog proceso šalis ne tik, kad neturi kliudyti procesui, bet ir turi rūpintis proceso skatinimu. Pareigos rūpintis proceso skatinimu nevykdymas turi sulaukti procesinių padarinių. CPK įtvirtinti šios pareigos nevykdymo procesiniai padariniai – sprendimo už akių priėmimas ir teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus.⁶¹ Taip pat CPK 95 įtvirtinta, jog šalis, kuri sąmoningai veikė prieš teisingą ir greitą bylos išnagrinėjimą ir išsprendimą, gali būti teismo įpareigota atlyginti kito dalyvaujančio byloje asmens patirtus nuostolius. Taip pat CPK 95 straipsnio 2 dalyje numatyta teismo galimybė piktnaudžiaujančiai procesu šaliai paskirti iki dvidešimt tūkstančių litų baudą.

Pažymėtina, jog kaip ir 2006 m. sausio 26 d. bei 2006 kovo 28 d. nutarimuose, šiame nutarime Teismas konstatavo, jog reguliuojant civilinio proceso santykius įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bet kuri byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. Pabrėžtina,

⁶⁰*Cit. op.* 51, p. 172.

⁶¹ NEKROŠIUS, V. *Šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu Lietuvos, Latvijos ir Estijos civiliniame procese. Teisė*, 2004, Nr. 51, p. 78.

kad įstatyme turi būti įtvirtinta ne tik pati proceso šalies teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas. Priešingu atveju būtų nukrypstama nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą.

Tačiau Konstitucinis Teismas, pažymėjo, jog Konstitucija neužkerta kelio civilinį procesą reglamentuoti taip, kad nebūtų sudaroma teisinių prielaidų proceso šalims piktnaudžiauti teise apskūsti byloje priimtą sprendimą ir šitaip vilkinti procesą. Taip pat Konstitucija suponuoja ir tam tikrus reikalavimus, kurių turi paisyti įstatymų leidėjas, reglamentuodamas teismo sprendimų, priimtų išnagrinėjus bylą, apskundimą. Tiek pagal 2002 m. vasario 28 d., tiek pagal aktualią CPK redakciją yra įtvirtinta, jog neatvykusiai šaliai, dėl kurios priimtas sprendimas už akių, draudžiama apskūsti šį sprendimą apeliacine ir kasacine tvarka. Teismas atkreipė dėmesį į sisteminę teisės aiškinimo metodą ir nurodė, jog sprendimo už akių teisinį reguliavimą reikėtų aiškinti viso CPK kontekste. Visų pirma, reikia atkreipti dėmesį į nuostatas, reglamentuojančias proceso atnaujinimo pagrindus ir sprendimo už akių peržiūrėjimo tvarką. Taip pat 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, jog CPK įtvirtintas draudimas šaliai, dėl kurios priimtas sprendimas už akių, apskūsti šį sprendimą apeliacine ir kasacine tvarka negali būti traktuojamas kaip savaimė užkertantis kelią tokiai proceso šaliai, pasinaudojant proceso atnaujinimo institutu, apskūsti teismo sprendimą už akių, taip pat ir aukštesnės instancijos teismui. Žinoma, tokiam apskundinimui atsižvelgiant į instituto specifiką CPK įtvirtintas specialus reguliavimas. Šiuos klausimus detaliai reglamentuoja CPK 285-289 straipsniai.

Autoriaus nuomone, sveikintina, jog Konstitucinis Teismas atsižvelgė į sprendimo už akių instituto specifiškumą ir pagrįstai atsižvelgdamas į instituto sprendimo už akių, kaip specifinio civilinio proceso teisės instituto, tikslus, esmę, prigimtį, ypač į tai, kad šiuo institutu siekiama užkirsti kelią šalių piktnaudžiavimui savo teisėmis bei proceso vilkinimui ir sudaryti teises prielaidas sąžiningos proceso šalies teisių ir teisėtų interesų apsaugai, konstatavo, jog ribojimai apskūsti teismo sprendimą už akių yra galimi. Teismas nurodė, jog tokie ribojimai gali būti pateisinami, kai proceso šalis savo valia nusišalina nuo dalyvavimo civiliniame procese ir kai teismui, sprendžiančiam, ar peržiūrėti už akių priimtą sprendimą, nėra pateikiami įrodymai, patvirtinantys, kad teismo sprendimas yra akivaizdžiai neteisingas.

Įtvirtinus priešingą poziciją iš esmės būtų paneigiamas pats sprendimo už akių institutas. Teismo sprendimas už akių įprastai priimamas tik patikrinant pateikto ieškinio teisinį pagrįstumą ir pateiktus įrodymus įvertinant tik formaliai, t. y. teismui įsitikinant, kad pasitvirtinus šių įrodymų turiniui būtų pagrindas priimti tokį sprendimą (CPK 285 str. 2 d.). Todėl yra sunku įsivaizduoti galimybę apskūsti teismo sprendimą už akių apeliacijos ar kasacijos tvarka, kai sprendimą priėmęs teismas net netyrė įrodymų.⁶²

Taigi, 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, jog ribojimai apskūsti teismo sprendimą už akių yra galimi. Visgi, Teismas nusprendė, jog šio instituto reglamentavimas ta apimtimi, kuria teismui neleidžiama už akių priimtų sprendimų peržiūrėti tokiais atvejais, kai jam yra pateikiami tokie įrodymai, kurie patvirtina, kad tas sprendimas buvo akivaizdžiai neteisingas ir kad juo buvo akivaizdžiai pažeistos asmens teisės, prieštarauja Konstitucijai. Taip pat antikonstituciniu pripažintas CPK įtvirtintas reguliavimas pagal kurį teismui neleidžiama priimti pareiškimo dėl sprendimo už akių pakartotinio peržiūrėjimo tais atvejais, kai jam yra pateikiami įrodymai, kad priimant sprendimą už akių buvo padaryta akivaizdi teismo klaida, bet asmuo neatvyko į teismo posėdį dėl priežasčių, kurios nelaikytinos svarbiomis. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime įtvirtintos pozicijos įtakojo CPK pakeitimus.

Minėto Konstitucinio nutarimo pasekoje buvo ištaisyta ankstesnio teisinio reguliavimo (pripažinto antikonstituciniu) spraga, kai teismui pripažinus, jog priežastys dėl kurių asmuo neatvyko į teismą yra nesvarbios, teismas bet koku neturėjo įgaliojimų panaikinti už akių priimto sprendimo ir atnaujinti bylos nagrinėjimo iš esmės. Taigi, teismas negalėjo ištaisyti padarytų klaidų, apginti pažeistų asmenų teisių bei vykdyti teisingumo net esant įrodymų, jog sprendimas yra akivaizdžiai neteisingas. Aktualios redakcijos CPK suteikia galimybę peržiūrėti teismo sprendimą už akių, kai pateikiami įrodymai, kad tas sprendimas buvo neteisingas nesiejant tokių įrodymų pateikimo su priežasčių, dėl kurių asmuo neatvyko į teismo posėdį, pateisinamumu. (CPK 288 str., 4 d.) Taip pat, aktualios redakcijos CPK nebėra įtvirtintas apribojimas pakartotinai apskūsti teismo sprendimą už akių, jei asmuo į teismo posėdį neatvyksta dėl svarbių priežasčių. Minėtos Konstitucinio

⁶² *Cit. op.* 51, p. 176.

Teismo jurisprudencijoje įtvirtintos pozicijos sudaro sąlygas teisingam sprendimui priimti ir atsispindi dabartiniame CPK įtvirtintame reguliavime.

3.3.2. Kiti teisės apskūsti teismo sprendimą ribojimai

Civilinio proceso kodekse teisės apskūsti teismo sprendimą ribojimus numato ne vien CPK 303 straipsnis. Apeliacijos ribojimai taip pat taikomi preliminaraus teismo sprendimo atžvilgiu (CPK 428 str., 8 d.). Tokie ribojimai įtvirtinti dėl preliminaraus teismo sprendimo instituto specifikos. Preliminarus teismo sprendimas įsiteisėja, jei atsakovas per CPK 430 straipsnyje nustatytą terminą nepareiškia prieštaravimų. Skolininkui pareiškus prieštaravimus ir teismui juos priėmus, skiriamas teismo posėdis (CPK 430 str.). Teismo priimtą sprendimą galima skūsti bendraja tvarka, taigi yra galima apeliacija. Analogiška situacija ir ribojant teisę apskūsti teismo įsakymą (CPK 436 str.).

3.3.2.1. Teisės apskūsti teismo sprendimą ribojimas ginčo suma

2011 metų spalio 1 dieną įsigaliojus CPK pakeitimams, buvo panaikintas ribojimas apskūsti teismo sprendimus apeliacijos tvarka ginčiuose dėl mažų sumų. Šis įstatymų leidėjo žingsnis, manytina, prieštaringas. Panaikintoje CPK 303 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta: apeliacija negalima smulkiuose turtiniuose ginčiuose, kai ginčijama suma yra mažesnė kaip du šimtai penkiasdešimt litų. Toks teisės apskūsti teismo sprendimą apribojimas buvo numatytas siekiant išvengti neproporcingai didelių bylinėjimosi išlaidų ginčiuose, kuriuose bylinėjimosi išlaidos gali būti didesnės nei priteistina suma, taip pat siekiant sumažinti teismų darbo krūvį bei užtikrinti proceso koncentruotumo principo įgyvendinimą.⁶³ Pažymėtina, jog apeliacijos ribojimas ginčo suma atitinka Europos Tarybos Ministrų komiteto 1995 metų rekomendaciją dėl apeliacijos sistemų bei procedūrų civilinėse ir komercinėse bylose. Šios rekomendacijos 3 straipsnyje nurodytos priemonės, kurių

⁶³ *Cit. op.* 48, p. 48.

rekomenduojama imtis valstybėms tam, kad užtikrinti tinkamą apeliacijos procesą. Viena iš nurodytų priemonių – apeliacijos ribojimas ginčo suma.⁶⁴

Teisės apskūsti teismo sprendimą ribojimo ginčo suma kritikai teigia, jog sudėtingos teisinės problemos gali iškilti ir turtiniu požiūriu nereikšmingose bylose ir nesant potencialios galimybės, jog byla gali būti nagrinėjama tiek apeliacine, tiek kasacine tvarka, nėra teisinių galimybių suformuoti vienodą teismų praktiką.⁶⁵ Iš tiesų, pagal iki 2011 m. spalio 1 d. galiojusios CPK redakcijos įtvirtintą teisinį reguliavimą nebuvo įtvirtinta, jog ginčiuose dėl nedidelių sumų iškilus sudėtingai teisės problemai, būtų galimybė skūsti teismo sprendimą apeliacinei instancijai, taip užkertant kelią teismo sprendimą apskūsti kasacijos tvarka. Tiek ankstesnės, tiek aktualios CPK redakcijos 341 straipsnyje įtvirtinta, jog kasacija yra negalima, jei pirmosios instancijos teismo sprendimai ir nutartys nebuvo peržiūrėti apeliacine tvarka. Autoriaus nuomone, vertėtų pasiremti Vokietijos įstatymų leidėjo pavyzdžiu ir Lietuvos Respublikos civiliniame procese įtvirtinti reguliavimą, pagal kurį apeliacijos ribojimas ginčo suma išimties tvarka gali būti netaikomas tais atvejais, kai tokią galimybę savo sprendime nurodo pirmosios instancijos teismas ir byla turi esminę reikšmę arba apeliacinis procesas reikalingas teisės plėtrai ir vieningam teisės aiškinimui užtikrinti. Pirmosios instancijos teismui nedavus leidimo apskūsti teismo sprendimą, šalis turi teisę kreiptis į pirmosios instancijos teismą ir teismui iš esmės pažeidus teisę į teisminę gynybą siekti proceso pratęsimo. Vokietijos civiliniame procese įtvirtintas apeliacijos ribojimo ginčiuose dėl mažų sumų modelis, autoriaus nuomone, yra sektinas pavyzdys. Tokiu reguliavimu yra išvengiama neprotingų bylinėjimosi išlaidų, teismai neapkraunami santykinai nereikšmingomis bylomis, užtikrinamas proceso koncentruotumas tuo pačiu užtikrinant teisės plėtrą ir vienodą teisės aiškinimą bei taikymą.⁶⁶

Taip pat teigiama, jog teisės apskūsti teismo sprendimo ribojimas ginčo suma prieštarauja asmenų lygybės įstatymui ir teismui principui.⁶⁷ Autoriaus nuomone, šiam argumentui pritarti negalima, nes ankstesnėje CPK redakcijoje suma, kuria ribojama teisė apskūsti teismo sprendimą, itin nedidelė (250 litų). Taip pat 303 straipsnio 1 dalyje buvo

⁶⁴ *Cit. op.* 43.

⁶⁵ VALANČIUS, V. *Kai kurie civilinių teisių gynimo mechanizmo atspindžiai Lietuvos teisėje XXI amžiuje* // *Jurisprudencija*, 2007, 12 (102), Vilnius.

⁶⁶ *Cit. op.* 48, p. 51-53.

⁶⁷ MIKELĖNAS, V. *Quo vadis? Arba eksperimentuojama toliau* // *Justitia*, 1999, Nr.1, p. 9.

įtvirtinta, jog net ir tuo atveju, kai ginčo suma neviršija 250 litų, skųsti teismo sprendimą skųsti apeliacijos tvarka galima bylose:

- 1) dėl darbo užmokesčio ir kitų išmokų, susijusių su darbo santykiais;
- 2) dėl išlaikymo priteisimo;
- 3) dėl žalos, susijusios su fizinio asmens sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimais profesine liga, priteisimo.

Taigi, asmenims, kurie yra labiausiai socialiai pažeidžiami, apeliacijos teisė nebuvo ribojama. Manytina, jog civiliniame procese įtvirtinus ir tinkamai reglamentuojant teisės apskųsti teismo sprendimą ribojimą ginčo suma, galima užtikrinti, jog ir socialiai pažeidžiamų asmenų interesai nebūtų pažeidžiami.

Problema gali kilti tuomet, kai pirmosios instancijos teismo sprendimas priimamas iš esmės pažeidžiant civilinį procesą reglamentuojančias nuostatas, t.y. esant absoliutiems teismo sprendimo negaliojimo pagrindams (CPK 329 str.). Esant bent vienam iš CPK 329 straipsnyje įtvirtintų absoliučių teismo sprendimo negaliojimo pagrindų laikytina, jog pirmosios instancijos teisme nebuvo tinkamo proceso. Taigi, tokiu atveju ribojant apeliacijos teisę ginčo suma gali būti pažeidžiama teisė į teisminę gynybą.⁶⁸ Manytina, jog ši problema būtų išspręsta CPK įtvirtinus tokį apeliacijos ribojimo ginčo suma modelį, pagal kurį apribojimas nebūtų taikomas tais atvejais, jei apeliacinis skundas motyvuojamas absoliučiais sprendimo negaliojimo padariniais.

Minėtuose 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., bei 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimuose Konstitucinis Teismas įtvirtino, jog reguliuojant civilinio proceso santykius įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bet kurį byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. Autoriaus nuomone, kritikuotina, jog Teismas absoliutina teisę apskųsti teismo sprendimą ir nenumato, jog tam tikrais atvejais ribojimai yra galimi. Manytina, jog atsižvelgiant į minėtus argumentus, teisės apskųsti teismo sprendimą ribojimas ginčo suma yra ne tik, kad ne žalingas, bet ir pageidautinas. Vienas iš pagrindinių civilinio proceso tikslų – kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių (CPK 2 str.). Manytina, jog apeliacijos

⁶⁸ *Cit. op.* 48, p. 51.

teisės ribojimo ginčo suma įtvirtinimas yra veiksminga priemonė siekiant šio tikslo, užtikrinant protingą teismų darbo krūvį bei galimybę apeliacinės instancijos teismams koncentruotis į visai visuomenei reikšmingas bylas, o ne į bylas, kuriose bylinėjimosi išlaidos viršija priteistiną sumą.

4. Teismo teisė peržengti apeliacinio skundo ribas

CPK 320 straipsnyje įtvirtintas visuotinai pripažintas apeliacinio proceso principas, kuris draudžia apeliacinės instancijos teismui peržengti apelianto nustatytas bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas. Lotyniška šio principo išraiška - *tantum devolutum quantum appellatum*.

Apeliacinio skundo ribos reiškia, jog apeliacinės instancijos teismas gali tikrinti tik apskūstos teismo sprendimo dalies teisėtumą ir pagrįstumą, o sprendimo dalys, kurios nėra skundžiamos apeliaciniu skundu, yra už apeliacinio nagrinėjimo ribų. Taip pat principo *tantum devolutum quantum appellatum* įtvirtinimas minėtoje CPK normoje reiškia, kad tikrinant apskūsto teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą, apeliacinės instancijos teismas gali tik analizuodamas apeliaciniame skunde nurodytus argumentus. Apeliacinės instancijos teismas negali nuspręsti remtis argumentais, kuriais nebuvo remiamasi apeliaciniame skunde.⁶⁹ Pažymėtina, jog apeliacinės instancijos teismo pasirėmimas faktais ir įrodymais, neminimais apeliaciniame skunde, tačiau nurodytais kitos šalies, atsikertančios į apeliacinio skundo argumentus, nelaikytinas išėjimu už apeliacinio skundo ribų.⁷⁰

Principas *tantum devolutum quantum appellatum* pagrindžiamas tuo, jog civiliniame procese įtvirtinti dispozityvumo ir rungimosi principai, kurie sąlygoja tai, jog proceso šalys iš esmės laikytinos proceso šeiminkais. Dispozityvumo ir rungimosi principai reiškia tai, jog civilinė byla gali būti iškelta tik suinteresuoto asmens iniciatyva; proceso šalys pačios nustato bylos nagrinėjimo dalyką; šalys turi teisę savo nuožiūra naudotis suteiktomis procesinėmis teisėmis. Taip pat tai, jog teismas savo sprendime negali remtis šalių nenurodytais faktais arba ignoruoti jų nurodytų aplinkybių, savo iniciatyva netiria faktų ir nerenka įrodymų, negali iškelti bylos ir nepradeda tirti bylos aplinkybių ar įrodymų; teismas negali priteisti šaliai to, ko ji neprašo; teismas bylą sprendžia vertindamas tik šalių nurodytus faktus bei pateiktus įrodymus ir k.t.⁷¹ Šie principai galioja ir apeliaciniame procese. Čia jie taip pat pasireiškia tuo, jog bylos nagrinėjimo ribas nustato šalys ir apeliacinės instancijos

⁶⁹ *Cit. op.* 56, p. 324.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo CBS teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 21 d. nutartis civ. byloje AB „Rimeda“ v. A. Martinkėno IĮ (bylos Nr. 3K-3-210/2001 m., kat. 22.2; 107.1; 115)

⁷¹ *Cit. op.* 41, p. 174-185.

teismas negali tų ribų peržengti. Taip pat tuo, jog apeliacinį procesą pradeda ne teismas, o apeliantas apskųsdamas pirmosios instancijos teismo sprendimą. Teismas bylą nagrinėja atsižvelgdamas tik į apeliaciniame skunde ir atsiliepime į jį šalių išdėstytus argumentus.⁷²

Manytina, jog bylinėjimosi negalime pripažinti išskirtinai privačiu šalių reikalu ir reikia padaryti išvadą, jog bylinėjimuisi būdingi ir viešojo pobūdžio elementai. Žinoma, pirmiausia konkretus ginčas yra aktualus ginčo šalims, tačiau yra akivaizdu, jog priimant neteisėtą ir nepagrįstą sprendimą, pažeidžiami ne tik bylos šalių interesai, bet ir viešasis interesas. Nepagrįstas ir neteisėtas sprendimas gali lemti klaidas ir kitose bylose. Taigi, pirmosios instancijos teismo klaidų ištaisymas yra susijęs su viešojo intereso apsauga ir yra tikslinga nustatyti išimtis, kada principas *tantum devolutum quantum appellatum* būtų netaikomas.⁷³ Šios išimties yra įtvirtintos CPK 320 straipsnio 2 dalyje. Visų pirma, šiame straipsnyje įtvirtinta, jog apeliacinio skundo ribas sudaro apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas bei absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų patikrinimas. Taip pat įtvirtinta, jog apeliacinės instancijos teismas *ex officio* patikrina, ar nėra CPK 329 straipsnyje nustatytų absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų. Taigi, teismas turi savo nuožiūra patikrinti ar nėra absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų net ir nesant tokio apelianto prašymo. Tokia išimtis nustatyta dėl to, jog 329 straipsnyje įtvirtinti patys sunkiausi civilinio proceso pažeidimai, kurių toleravimas nėra galimas, nes jų egzistavimas tuo pačiu reiškia ir pagrindinių civilinio proceso principų pažeidimą. Tokių proceso pažeidimų ignoravimas reikštų asmens teisės į tinkamą procesą pažeidimą.

Kita išimtis yra susijusi su viešojo intereso apsauga. Teismo teisė peržengti apeliacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas, bus nagrinėjama toliau.

2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu Konstitucinis Teismas nagrinėjo apeliacinio skundo ribų klausimus. 2002 m. vasario 28 d. redakcijos CPK 320 straipsnyje buvo įtvirtinta:

1. Bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas sudaro apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas bei absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų patikrinimas.

2. Apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą neperžengdamas apeliaciniame skunde nustatytų ribų, išskyrus, kai to reikalauja viešasis interesas nagrinėjant šio Kodekso IV dalies XIX ir XX skyriuose ir V dalyje numatytų kategorijų bylas. Neatsižvelgdamas į

⁷² *Cit. op.* 47, p. 279.

⁷³ MIKELĖNAS, V. *Quo vadis? Arba eksperimentuojama toliau* // Justitia, 1999, Nr.2, p. 14.

apeliacinio skundo ribas, apeliacinės instancijos teismas taip pat patikrina, ar nėra šio Kodekso 329 straipsnyje nurodytų absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų.

Pareiškėjas kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar CPK 320 straipsnio 2 dalies nuostata, kad apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą neperžengdamas apeliaciniame skunde nustatytų ribų, išskyrus, kai to reikalauja viešasis interesas nagrinėjant CPK IV dalies XIX (šeimos bylos) ir XX (darbo bylos) skyriuose ir V dalyje (bylos nagrinėjamos ypatingąja teiseną) numatytų kategorijų bylas, neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintam lygiateisiškumo principui bei 109 straipsniui.

Konstitucinis Teismas nurodė, jog principas *tantum devolutum quantum appellatum* nėra absoliutus tuo atžvilgiu, kad apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas. Tokios šio principo ribos, minėtos bendrosios taisyklės išimtis, paprastai būna susijusios su būtinumu apsaugoti, apginti pamatines vertybes: viešąjį interesą, silpnesniosios ginčo šalies teises, teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Teismas pabrėžė, jog šias pamatines vertybes paprastai įtvirtina, saugo ir gina demokratinių teisinių valstybių konstitucijos. Taigi, principas *tantum devolutum quantum appellatum* savaime nereiškia, kad apeliacinės instancijos teismas turi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas.

2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu Konstitucinis Teismas konstatavo, kad 2002 m. vasario 28 d. redakcijos CPK 320 straipsnio 2 dalyje nustatyta bendrosios taisyklės, kad apeliacinės instancijos teismas negali peržengti apeliaciniame skunde nustatytų ribų, išimtis reiškia, kad apeliacinės instancijos teismui neleidžiama apsaugoti viešojo intereso sprendžiant tam tikrą, šioje dalyje nenurodytą, kategorijų bylas. Tai, kad numatytų kategorijų bylose teismas negali peržengti apeliaciniame skunde nustatytų ribų, nors to ir reikalauja viešasis interesas, ir jų neperžengus šio teismo sprendimas būtų neteisingas ir būtų pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, prieštarauja Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams.

Tokį sprendimą Teismas motyvavo tuo, kad pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį viešojo intereso negalėtų apginti teismas, į kurį buvo kreiptasi, taip pat kad teismas, sprenddamas bylą, būtų priverstas priimti tokį sprendimą, kuriuo būtų pažeidžiamas viešasis interesas, vadinasi, ir kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta, jos ginama ir saugoma vertybė. Konstitucinis Teismas nurodė, jog tokiu atveju teismas

būtų priverstas priimti tokį sprendimą, kuris būtų neteisingas, o taip būtų paneigta teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos konstitucinė samprata.

Taip pat Teismas nustatė, jog viešasis interesas yra dinamiškas, kinta ir yra labai įvairus. Teismas nurodė, kad iš anksto neįmanoma nustatyti, kokiose gyvenimo srityse, dėl kurių gali kilti teisinių ginčų arba kuriose gali prireikti taikyti teisę, viešajam interesui gali atsirasti grėsmių arba gali prireikti viešąjį interesą užtikrinti įsikišant viešosios valdžios institucijoms ar pareigūnams. Taigi, teismas konstatavo, jog atveju, kada gali būti ginamas viešasis interesas ar ginant viešąjį interesą būtų peržengiamos apeliacinio skundo ribos, įtvirtinimas sąrašo principu yra negalimas.

Įstatymų leidėjas atsižvelgdamas į išdėstytą Konstitucinio Teismo poziciją pakoregavo civilinio proceso kodeksą eliminuodamas atvejų, kada teismas gali peržengti apeliacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešojo intereso apsauga, išdėstymą sąrašo principu, ir aktualios redakcijos CPK 320 straipsnio 2 dalyje įtvirtino: „Apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą neperžengdamas apeliaciniame skunde nustatytų ribų, išskyrus atvejus, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai. Apie ketinimą peržengti apeliacinio skundo ribas teismas praneša dalyvaujantiems byloje asmenims. Apeliacinės instancijos teismas *ex officio* patikrina, ar nėra šio Kodekso 329 straipsnyje nustatytų absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų.“

Minėtame nutarime Konstitucinis Teismas akcentavo principo *tantum devolutum quantum appellatum* svarbą nurodydamas, jog pati bendroji taisyklė, kad apeliacinės instancijos teismas negali peržengti apeliaciniame skunde nustatytų ribų, negali būti vertinama kaip nepagrįsta ar neteisinga, nes ji užtikrina ne tik civilinio proceso spartą, bet ir tai, kad nebus teismo intervencijos į tas gyvenimo sritis, kuriose tarp privačių asmenų nėra ginčo arba toks ginčas jau buvo išspręstas pirmosios instancijos teisme ir tas sprendimas įstatymų nustatyta tvarka nebuvo apskūstas. Nėra jokių argumentų, kurie leistų teigti, kad ši bendroji taisyklė kokių nors aspektu galėtų prieštarauti kuriai nors Konstitucijos nuostatai. Teismas nurodė, jog yra priešingai - ši taisyklė padeda užtikrinti individo, ypač privataus asmens, autonomiją teismui vykdamam teisingumą, taip pat tai, kad nebus paneigti asmens teisėti lūkesčiai ir interesai.

Nors teismas pripažino principo *tantum devolutum quantum appellatum* reikšmę, manytina, jog Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime išdėstytos pozicijos pasekoje įtvirtintas teisinis reguliavimas gali šį principą praktiškai paneigti. Šiame nutarime išdėstyta viešojo intereso samprata yra itin plati. Teismas viešajam interesui priskyrė teisingumo vykdymą. Taigi, teismo nutarimą galima aiškinti taip, jog viešajam interesui galima priskirti teisės normų teisingą aiškinimą ir taikymą, o tai reiškia, jog kiekvienas teisės normos pažeidimas gali būti laikomas viešojo intereso pažeidimu.⁷⁴ Šiuo nutarimu viešojo intereso sąvoka yra išplėsta taip, jog praktiškai bet kurioje byloje galima išvelgti viešąjį interesą. Taigi, tai reiškia, jog kiekvienoje byloje teismas gali peržengti apeliacinio skundo ribas motyvuodamas, jog to reikalauja viešojo intereso apsauga. Kaip minėta, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo poziciją apeliacinio skundo ribų klausimais, buvo pakoreguotas CPK įtvirtinant, jog teismas turi teisę peržengti apeliacinio skundo ribas bet kuriuo atveju, kai to reikalauja viešojo intereso apsauga. Autoriaus nuomone, šis reguliavimas turi analogijų su 1996 m. liepos 9 d. redakcijos CPK, kuriame buvo įtvirtinta, jog nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, teismas patikrina tiek apskūstosios, tiek neapskūstosios sprendimo dalių teisėtumą ir pagrįstumą. Taip pat buvo įtvirtinta, jog teismo nesaisto apeliacinio skundo argumentai ir jis privalo patikrinti visą bylą. Profesorius Nekrošius netgi teigia, jog toks reguliavimas yra labiau tinkamas tarybiniais laikams.⁷⁵

Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas minėtame nutarime akcentavo, jog apeliacinės instancijos teismo galimybė apsaugant viešąjį interesą peržengti apeliacinio skundo ribas negali būti interpretuojama kaip grynai diskrecinė jo teisė: šis teismas minėtas ribas gali peržengti tik tada, kai tam yra konstitucinis pagrindas, t.y. tada, kai jų neperžengus būtų pažeista kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta, jos ginama ir saugoma vertybė ir dėl to apeliacinės instancijos teismo atitinkamoje byloje priimtas sprendimas būtų neteisingas. Taip pat teismas nurodė, jog viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai visų pirma visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kita. Taip pat Teismas pabrėžė,

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ NEKROŠIUS, V. *Kai kurie civilinio proceso klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje* // Teisė 2007., Nr. 63, Vilnius, p. 84.

kad teismas privalo motyvuoti kiekvieną savo sprendimą, kai dėl viešojo intereso peržengiamos apeliacinio skundo ribos.

Tai, jog Konstitucinis Teismas numatė, jog teismų diskrecija nustatčius esant viešąjį interesą peržengti apeliacinio skundo ribas yra ribota ir teismas privalo kiekvieną tokį sprendimą motyvuoti, neįtikina, jog teismai teise peržengti apeliacinio skundo ribas naudosis protingai. Teismo pateikta viešojo intereso samprata yra tokia bendra, jog ja galima pagrįsti praktiškai bet kurią atvejį, kai nusprendžiama peržengti skundo ribas.⁷⁶ Kiekvienoje byloje prašymą peržengti apeliacinio skundo ribas galima motyvuoti tuo, jog neteisingo sprendimo priėmimas pažeistų eilę teisės principų, o tai reiškia, jog byloje bus priimtas neteisingas sprendimas, o tokio sprendimo priėmimas, atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą Konstitucinio Teismo poziciją, reikš viešojo intereso pažeidimą. Taigi, šalys kiekvienu atveju gali bandyti įtikinti teismą, jog konkrečioje byloje bus pažeistas viešasis interesas, jei nebus peržengtos apeliacinio skundo ribos.

Pažymėtina, jog toks platus teismo teisės peržengti apeliacinio teismo ribas supratimas gali lemti ir principo *non reformatio in pejus* paneigimą. Principas *non reformatio in pejus* yra įtvirtintas CPK 313 straipsnyje ir reiškia, jog apeliacinės instancijos teismas negali priimti blogesnio, negu yra skundžiamas, sprendimo ar nutarties, jeigu sprendimą skundžia tik viena iš šalių. Draudimu apeliacinės instancijos teismui priimti nepalankesnę apeliantui sprendimą siekiamą užtikrinti, jog apeliantas turės galimybę apskusti neteisėtą ar nepagrįstą teismo sprendimą nesibaimindamas, jog jo padėtis po apeliacinės instancijos teismo bus dar labiau pabloginta.⁷⁷ Šis principas yra išvedamas iš principo *tantum devolutum quantum appellatum*. Taigi, tuo atveju, jei teismas tikrindamas pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą, tikrintų ir tas dalis, kurios apeliantui yra naudingos ir kurios apelianto nėra skundžiamos, būtų pažeidžiamas ne tik *tantum devolutum quantum appellatum* principas, bet ir *non reformatio in pejus*.⁷⁸ Pažymėtina, jog *non reformatio in pejus* principas yra netaikomas tada, kai pagal CPK 320 straipsnio 2 dalį teismas siekdamas apsaugoti viešąjį interesą peržengia apeliacinio skundo ribas. Taigi, teismas nustatęs, jog byloje reikia apsaugoti viešąjį interesą, nėra saistomas šio principo ir gali priimti apeliantui

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Cit. op.* 56, p. 307.

⁷⁸ *Cit. op.* 47, p. 280.

nepalankesnę, nei skundžiamas pirmosios instancijos teismo sprendimas.⁷⁹ Autoriaus nuomone, peržengti apeliacinio skundo ribas ir priimti apeliantui nepalankesnę teismo sprendimą motyvuojant viešuoju interesu teismas turėtų tik išimtiniais atvejais, kai iš tiesų yra pažeidžiamos svarbiausios Konstitucijoje įtvirtintos vertybės. Priešingu atveju, būtų pažeidžiami dispozityvumo ir rungimosi principai. Pernelyg dažnai peržengiant apeliacinio skundo ribas ir taip pažeidžiant *non reformatio in pejus* principą susidarytų tokia situacija, kai ginčo šalys vengtų skųsti pirmosios instancijos sprendimą vien dėl to, jog baimintųsi, kad apeliacinis teismas gali pabloginti apelianto situaciją, o tai, pripažįstant, kad teisė apskųsti teismo sprendimą yra sudėtinė teisės į teisminę gynybą dalis, lemtų, jog gali būti pažeidžiamas ir teisės į teisminę gynybą principas. Taip pat kyla abejonių, ar teismui iš esmės turint neribotą teisę peržengti apeliacinio skundo ribas siekiant apsaugoti viešąjį interesą, bus užtikrintas teisėjo nepriklausomumas. Abejotina, ar Konstitucinio Teismo pozicijos apeliacinio skundo ribų klausimais įgyvendinimas užtikrins, kad nebus sudarytos prielaidos teismui palaikyti kurią nors vieną ginčo šalį.

Autoriaus nuomone, teisiniu reguliavimu siektina užtikrinti privačių ir viešųjų interesų pusiausvyrą. Civiliniame procese turi būti tinkamai užtikrinami tiek privačių teisinių santykių subjektų interesai, tiek ir užtikrinama viešojo intereso apsauga. Akivaizdu, jog kaip ir kiekvieno civilinio proceso principo, taip ir dispozityvumo bei rungimosi principų negalima absoliutinti, paneigiant viešojo intereso užtikrinimo svarbą civiliniame procese. Manytina, jog teismo teisė peržengti apeliacinio skundo ribas siekiant apsaugoti viešąjį interesą yra pateisinama socialinio civilinio proceso mokyklos idėjų įtvirtintimu Lietuvos Respublikos civiliniame procese.⁸⁰ Negalime teigti, jog civiliniai procesiniai santykiai yra absoliučiai privataus pobūdžio ir jie apsiriboja ginčo tarp procesų šalių išsprendimu. Kaip jau ne kartą minėta darbe, teisingas bylos išsprendimas yra ne vien šalių reikalas. Tuo yra suinteresuota visuomenė. Teisingumo vykdymas patikėtas valstybės institucijai – teismams, o tai neišvengiamai lemia, jog civiliniai proceso teisei būdingas viešasis pobūdis.⁸¹ Taigi, teisiniu reguliavimu civiliniame procese turi būti užtikrinama privačių ir viešųjų interesų pusiausvyra. Tačiau nors Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu nustatė, jog

⁷⁹ *Cit. op.* 56, p. 309.

⁸⁰ *Cit. op.* 72, p. 153.

⁸¹ *Ibid.*, p. 159 p.

konstitucinės vertybės - asmens teisių ir teisėtų interesų apsauga bei gynimas ir viešasis interesas - negali būti priešpriešinamos, dėl aukščiau nurodytų priežasčių gali kilti abejonių ar Konstitucinio Teismo išdėstyta pozicija užtikrina minėtų vertybių darną.

Kaip minėta, 2002 m. vasario 28 redakcijos CPK 320 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtintos bylų, kurias sprendamas teismas siekdamas apsaugoti viešąjį interesą turėjo teisę peržengti viešojo intereso ribas, kategorijos. Buvo įtvirtinta, jog teismas turi teisę peržengti apeliacinio skundo ribas nagrinėdamas šeimos bei darbo bylas, taip pat ypatingosios teisenos bylas. Šeimos ir darbo bylos yra ypatingai jautrios, jose būtina užtikrinti silpnesnės šalies interesus, šiose bylose akivaizdus viešasis interesas ir viešųjų bei privačių interesų pusiausvyros svarstyklės šiuo atveju, manytina, krypta į viešojo intereso apsaugos pusę. Taip pat nekvestionuotina, jog teismams turi būti suteikta galimybė peržengti apeliacinio skundo ribas siekiant apsaugoti viešąjį interesą ypatingosios teisenos bylose. Ypatingosios teisenos bylų esmė – ypatingai visai visuomenei svarbių privatinės teisės normų administravimas. Dėl šios priežasties šiose bylose vyrauja viešasis interesas, o proceso šalių dispozityvumo ir rungimosi principų pasireiškimo galimybė yra itin ribota.⁸² Manytina, kad principas *tantum devolutum quantum appellatum* turėtų būti pažeidžiamas peržengiant apeliacinio ribas tik išimtiniais atvejais. Priešingu atveju, susidarytų situacija, kai teismas motyvuodamas viešojo intereso apsauga apeliacinio skundo ribas galėtų pažeisti kiekvienoje byloje. Tokiu atveju būtų ne užtikrinama viešasis interesas, o priešingai, viešojo intereso apsauga nebūtų garantuojama. Taip pat tokiu atveju nebūtų užtikrinama proceso šalių autonomija bei privačių ir viešųjų interesų pusiausvyra.⁸³ Manytina, kad reglamentuojant teismo teisę peržengti apeliacinio skundo ribas siekiant apsaugoti viešąjį interesą, sąrašo principas, priešingai nei prokuroro teisės ginti viešąjį interesą atveju, gali būti pateisinamas. Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendime byloje *James and Others prieš Jungtinę Karalystę* pripažino nacionalinio įstatymų leidėjo diskreciją reglamentuojant viešojo intereso gynimą. Teismas konstatavo, jog įstatymų leidėjas įgyvendindamas ekonominę ir socialinę politiką turi teisę nustatyti, kas laikytina viešuoju interesu, nebent įstatymų leidėjo nustatytas

⁸² NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso tikslai: nustatyti tiesą ar sutaisyti šalis?* // Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir Centrinėje Europoje. 2006., p. 16

⁸³ *Cit. op.* 72, p. 84.

teisinis reguliavimas būtų akivaizdžiai nepagrįstas.⁸⁴ Tai reiškia, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta įstatymų leidėjo teisę nustatyti ir viešojo intereso gynimo ribas. Taigi, kyla abejonių ar Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu nepagrįstai nesuvaržė įstatymų leidėjo kompetencijos nustatyti viešojo intereso gynimo tvarką.

Žvelgiant idealistiškai, galima teigti, jog protingai taikant CPK 320 straipsnio 2 dalies normą, kurioje įtvirtinta, jog teismas gali peržengti apeliacinio skundo ribas kiekvienu atveju, kai prireikia apsaugoti viešąjį interesą, ji gali tapti veiksmingu instrumentu vykdant teisingumą, padėti išvengti tokių situacijų, kai surištas įstatymo raidės teisėjas negalėtų priimti visapusiškai teisingo sprendimo. Iš šios perspektyvos žiūrint, galima teigti, jog toks teisinis reguliavimas gali padėti išspręsti pastaruoju metu ypatingai aktualią pasitikėjimo teismais problemą. Teisingumą vykdant ne formaliai, o visose bylose siekiant nustatyti „surasti apibūdinimą“ tiesą, be kita ko pasinaudojant ir šiuo instrumentu, pasitikėjimas teismais gali išaugti.

Nediskutuotina, jog tokio teisinio reguliavimo, kai teismas jokiu atveju negalėtų peržengti apeliacinio skundo ribų, įtvirtinimas, būtų ydingas, diskredituotų teismus kaip teisingumą vykdančią instituciją bei būtų sukurta tokia situacija, kai teismai būtų priversti užmerkti akis į esminius viešojo intereso pažeidimus, būdami priversti priimti neteisingus sprendimus taip pažeidžiant asmens teisę į tinkamą teismo procesą. Tačiau Konstitucinio Teismo pozicija, jog teismai gali pažeisti *tantum devolutum quantum appellatum* principą kiekvienu atveju, kai konstatuojama, jog pažeidžiamas viešasis interesas ir įtvirtinus tokią plačią viešojo intereso sampratą, iškreipia viešųjų ir privačių interesų pusiausvyrą, taip pat sukuria prielaidas kitų civilinio proceso principų ignoravimui.

Vis dėlto, reikia tikėtis, kad Konstitucinio Teismo išdėstytos pozicijos pasekoje pakoregavus CPK 320 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą apeliacinės instancijos teisėjų profesinė kvalifikacija ir gebėjimas atsispirti pagundoms „dirbtinai pritempti“ teismo sprendimus, yra pakankami ir apeliacinio skundo ribos ginant viešąjį interesą bus peržengiamos tik tokių esminių Konstitucijos principų pažeidimų kaip lygiateiškumo, įstatymo grįžtamojo galiojimo, sutarties laisvės, draudimo taikyti nepaskelbtus įstatymus ir

⁸⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *James and Others v. The United Kingdom*, 8793/79 [1986] ECHR 2.

kitų esminių Konstitucijos nuostatų pažeidimų atvejais, kurie neabejotinai reikš ir viešojo intereso pažeidimą.

5. Teismo pareiga motyvuoti teismo sprendimą

Teismas – vienintelė institucija, Konstitucijos įgaliota vykdyti teisingumą. Tai dažniausiai atliekama priimant teismo sprendimą, kuriuo išsprendžiamas ginčas tarp bylos šalių. Teismo sprendimas – tai atsakymas į klausimą, ar pagrįstas ieškovo reikalavimas. CPK 259 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog teismas sprendimą priima ir paskelbia Lietuvos Respublikos vardu. Pažymėtina, jog CPK 18 straipsnyje numatyta, jog įsiteisėjęs teismo sprendimas yra privalomas valstybės ar savivaldybių institucijoms, tarnautojams ar pareigūnams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdomi visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Tai reiškia, jog įsiteisėjęs teismo sprendimas įgyja *res iudicata* galią. Pažymėtina, jog teismo sprendimo įsiteisėjimas reiškia, jog teismo sprendimas negalės būti ginčijamas pakartotinai. Reikia pabrėžti, jog įsiteisėjęs teismo sprendimas šalims turi įstatymo galią.⁸⁵

Teismo sprendimas turi akivaizdžią įtaką ne tik ginčo šalims, bet ir visai visuomenei. Priimdamas sprendimus teismas įgyvendina vieną iš CPK 2 straipsnyje įtvirtintų tikslų – aiškina ir plėtoja teisę.⁸⁶ Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime nustatė, jog Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai bendrosios kompetencijos teismų praktikai. Bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose. Taip pat Teismas nurodė, jog žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų. Taip pat, jog aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai privalo, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, tuos sprendimus vertinti visuomet vadovaujantis tais pačiais teisiniais kriterijais. Taigi, 2006 m. kovo 28 d. nutarimu Konstitucinis Teismas savo doktrinoje įtvirtino teismo precedentą.

⁸⁵ DRIUKAS, A., VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. III tomas // Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2005, p. 567.

⁸⁶ *Ibid.*

Dėl aukščiau išvardintų teismo sprendimo požymių nekyla abejonių dėl teismo sprendimo motyvavimo reikšmės. Teisės moksle yra pateikiama daugelis priežasčių, kodėl tokios teismo pareigos įtvirtinimas yra būtinas. Visų pirma, teigiama, kad demokratinėje valstybėje nemotyvuotas teismo sprendimas laikytinas piktnaudžiavimu valdžia, taigi teismo sprendimo motyvai yra būtini valstybės prievartos panaudojimui pateisinti. Antra, argumentuotas teismo sprendimas yra reikalingas tam, kad būtų užtikrinama galimybė patikrinti teismo sprendimo teisėtumą bei pagrįstumą instancine tvarka. Sprendime neišdėsčius motyvų, tokia teismo sprendimo apskundimo galimybė atrodo miglotai, nes tam, kad galėtų apskusti teismo sprendimą, šalis turi žinoti, kokiais argumentais remdamasis teismas priėmė vienokį ar kitokį sprendimą. Trečia, teismas sprenddamas ginčą tarp šalių privalo atsižvelgti į principą *audiatur et altera pars*, kuris reiškia, jog teismas privalo nešališkai apsvarstyti kiekvienos šalies pateiktus su byla susijusius įrodymus bei argumentus ir tai atlikęs pareikšti motyvuotą nuomonę nurodydamas su kuriais iš šalių pateiktų argumentų sutinka, taip pat kodėl sutinka ar nesutinka. Ketvirta, motyvuotų teismo sprendimų priėmimas užkerta kelią teismų praktikos nenusipėjimui, nestabilumui bei sukuria prielaidas teismų praktikos vienodinimui. Akivaizdu, turi būti užtikrinama tokia teismų praktika, jog į teismą kreipdamasis asmuo galėtų numanyti, koks teismo sprendimas gali būti priimtas. Taip skatinama, jog bylinėjimasis nebūtų savitikslis, t.y. išvengiama situacijų, kai asmuo kreipiasi į teismą, nes nesuvokia, jog nėra realu, jog jo ieškinys bus patenkintas. Penkta, itin svarbu, jog visuomenei būtų paaiškinta, kodėl priimtas būtent toks teismo sprendimas. Taip skatinamas pasitikėjimas teisingumo vykdymo sistema.⁸⁷ Manytina, jog išskyrėme pagrindinius argumentus, pagrindžiančius teismo sprendimų motyvavimo būtinybę. Išdėstyti argumentai leidžia teigti, jog teismo sprendimų motyvavimas užtikrina asmens teisę į tinkamą, sąžiningą procesą.⁸⁸ Tai patvirtina ir Europos Žmogaus Teisių Teismo išdėstyta pozicija bylose *Ruiz Torija v. Spain*⁸⁹ ir *Pronina v. Ukraine*⁹⁰. Šiose bylose Teismas nustatė, jog teismo pareigos motyvuoti teismo sprendimą nesilaikymas lemia ir teisės į teisminę gynybą pažeidimą. Taigi, teisės į teisminę gynybą tinkamas įgyvendinimas

⁸⁷ *Ibid.*, p. 88-91.

⁸⁸ *Ibid.*, p. 90.

⁸⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje *Ruiz Torija v. Spain* 18390/91 [1994] ECHR 47.

⁹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. liepos 18 d. sprendimas byloje *Pronina v. Ukraine* 63556/00 [1996] ECHR 88.

galimas tik tokiu atveju, jei teismas motyvuoja savo sprendimą. Europos Tarybos ministrų komiteto 1995 metų rekomendacijoje dėl apeliacijos sistemų bei procedūrų civilinėse ir komercinėse bylose taip pat akcentuojama teismo sprendimo motyvavimo svarba. Šiame dokumente nurodyta, jog tam, kad užtikrinti šalių teisę apskūsti sprendimą, teismas turi būti įstatyminiu reguliavimu įpareigotas pateikti aiškius ir pilnus savo sprendimo motyvus.⁹¹

Teismo pareiga motyvuoti teismo sprendimą įtvirtinta daugumoje valstybių. Kai kurios valstybės, pavyzdžiui, Italija, Belgija, šią pareigą įtvirtino konstituciniu lygiu. Nors teismo sprendimų būtinumu iš esmės nėra abejojama, teismo sprendimo motyvų dėstymo būdas, jų apimtis ir struktūra skiriasi priklausomai nuo valstybės.⁹² Šių itin svarbių klausimų nagrinėjimo ėmėsi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.

2006 m. sausio 16 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, jog konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus - teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. Taip pat Teismas pažymėjo, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) priėmimui. Taigi, teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija. Taip pat Teismas remdamasis teisinio aiškumo, teisės viešumo reikalavimais, reikalavimu užtikrinti žmogaus teises, pažymėjo, jog teisingumo vykdymas suponuoja tai, kad teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) yra vientisas teisės aktas, kuriame nutarimoji dalis yra grindžiama motyvuojamajame dalyje išdėstytais argumentais. Tai reiškia, kad oficialiai skelbiant teismo nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) jame turi būti išdėstyti visi argumentai, kuriais jis grindžiamas, kad

⁹¹ *Cit. op.* 43.

⁹² MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai* // Vilnius: Justitia, 1999, p. 80.

nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) argumentai negali būti teismo išdėstomi po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) paskelbimo, kad oficialiai paskelbęs nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) teismas negali keisti ar kitaip koreguoti jo argumentų. Taip pat Teismas konstatavo, kad jeigu oficialiai būtų paskelbtas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas), kuris nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų paviešinta po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) paskelbimo, teisingumas liktų neįvykdytas - visada išliktų pagrįsta abejonė, kad tokiais argumentais tik siekiama pateisinti teismo priimtą nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą).

Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo, jog pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus nustatyti protingus terminus, per kuriuos turi būti paskelbtas argumentuotas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) baudžiamojoje byloje, o jeigu reikia - ir bendrų terminų nustatymo taisyklių išimtis. Taip pat Teismas pažymėjo, kad minėti reikalavimai dėl nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto), jo argumentavimo, paskelbimo, terminų *mutatis mutandis* taikytini ne tik baudžiamajam procesui, bet ir kitoms teisenoms. Taigi, Teismas nurodė, jog nutarime išdėstyta pozicija aktuali ir reglamentuojant civilinį procesą.

Konstitucinio Teismo doktrina teismo sprendimo motyvavimo klausimais buvo išplėtotą 2006 m. rugsėjo 21 d. Konstitucinio Teismo nutarime. Šiame nutarime Teismas konstatavo, jog baigiamasis teismo aktas negali būti nevientisas. Baigiamasis teismo aktas negali būti dviprasmiškas; jis turi būti aiškus, suprantamas jau tada, kai nagrinėjamu klausimu yra priimamas ir viešai paskelbiamas sprendimas iš esmės, o ne būti toks, kuris verstų šalis, kitus proceso dalyvius, taip pat kitus asmenis spėlioti, kodėl, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas. Teismas pabrėžė, jog teismo sprendimui neatitinkant vientisumo reikalavimo šis negalėtų būti laikomas teisingumo vykdymo aktu.

Konstitucinis teismas taip pat pažymėjo, jog iš Konstitucijos kylantis baigiamojo teismo akto vientisumo reikalavimas reiškia ir tai, kad tokio akto rezoliucinę dalį visuomet, be jokių išimčių, privalu grįsti aplinkybėmis ir argumentais, *expressis verbis* išdėstytais aprašomojoje ir (arba) motyvuojamojoje dalyse. Taigi baigiamasis teismo aktas

jokiomis aplinkybėmis negali būti "sudurstytas" iš atskirų skirtingu laiku surašytų fragmentų - atskirų dokumentų.

2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime Konstitucinis Teismas nustatė, jog bet kurio baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir jį viešai paskelbiant nėra savitiksliis dalykas - tai yra priemonė, leidžianti užtikrinti, kad visos bylai turinčios reikšmės aplinkybės bus nustatytos būtent dar prieš oficialiai priimant ir viešai paskelbiant atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, kad dar prieš oficialiai priimant tą baigiamąjį teismo aktą bus deramai įvertinti visi turintys reikšmės argumentai, kad į juos visus bus deramai įsigilinta, kad tinkamai bus pritaikyti teisės aktai. Ne mažiau svarbu yra tai, kad baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir viešai paskelbiant yra viena iš priemonių, leidžiančių pasiekti, kad visi kolegijos teisėjai (tais atvejais, kai bylą nagrinėja ne vienas teisėjas, bet teisėjų kolegija) vienodai supras visus argumentus, pagrindžiančius tą baigiamąjį teismo aktą, nes tik surašius baigiamąjį teismo aktą pagrindžiančius argumentus - jo priėmimo motyvus galima patikrinti ir įsitikinti, kad jie nėra nenuoseklūs, neprieštarauja vieni kitiems, neturi kitų trūkumų, o jeigu taip yra - tuos argumentus pakoreguoti. Todėl yra būtina, kad jie būtų surašyti dar prieš oficialiai priimant ir paskelbiant baigiamąjį teismo aktą. Teismas nurodė, jog baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir viešai paskelbiant yra viena iš teisinių garantijų, kad atitinkamoje byloje bus įvykdytas teisingumas. Taigi, Konstitucinis Teismas suformulavo doktriną pagal kurią netoleruoja tokios teisinės ir faktinės situacijos, kai baigiamasis teismo aktas yra oficialiai priimamas ir viešai paskelbiamas ne visas, visų pirma, kai yra oficialiai priimama ir viešai paskelbiama tokio akto rezoliucinė dalis, kurioje yra išdėstomas sprendimas iš esmės, o ją, t. y. joje išdėstyta teismo sprendimą pagrindžiantys argumentai - jo priėmimo motyvai yra surašomi *post factum*.

2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu Konstitucinis Teismas pripažino, jog 2002 metų vasario 28 d. CPK redakcijos 268 straipsnio 3 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad pirmosios instancijos teismo sprendimas gali būti priimamas ir paskelbiamas surašius tik jo įžanginę bei rezoliucinę dalis, teismo posėdžių salėje trumpai žodžiu išdėstant sprendimo motyvus, o aprašomoji ir motyvuojamoji sprendimo dalys gali būti surašomos vėliau - ne vėliau kaip per penkias dienas nuo sprendimo paskelbimo, prieštarauja Lietuvos Respublikos

Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams. Antikonstitucine buvo pripažinta ir CPK 325 straipsnio 2 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad apeliacinės instancijos teismo sprendimas (nutartis) gali būti priimamas (priimama) ir teismo posėdžių salėje paskelbiamas (paskelbiama) surašius tik jo išanginę bei rezoliucinę dalis, teismo posėdžių salėje trumpai žodžiu išdėstant sprendimo motyvus. Teismas konstatavo, kad toks teisinis reguliavimas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams. Taip pat Teismas nustatė, jog Konstitucijai prieštarauja CPK 325 straipsnio 3 dalis, ta apimtimi, kuria įtvirtinta, jog apeliacinės instancijos teismo sprendimo (nutarties) aprašomoji ir motyvuojamoji dalys gali būti surašomos vėliau - ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo sprendimo (nutarties) priėmimo dienos. Teismas prieštaraujančia Konstitucijai pripažino ir CPK 358 straipsnio 3 dalį, kurioje buvo įtvirtinta, jog kasacinės instancijos teismo nutartis (nutarimas) gali būti priimama (priimamas) surašius tik jos (jo) išanginę bei rezoliucinę dalis ir nesurašius aprašomosios bei konstatuojamosios dalių.

2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime išdėstyta pozicija dėl teismo sprendimo paskelbimo tvarkos teisės doktrinoje vertinama nevienareikšmiškai. Teigiama, jog Konstitucinio Teismo pozicija, jog negali būti tokio teisinio reguliavimo, kai teismas iš pradžių paskelbia sprendimo išanginę ir rezoliucinę dalis, o vėliau išdėsto aprašomąją ir motyvuojamąją dalis, neužtikrina teismų darbo optimizavimo, proceso ekonomiškumo ir koncentruotumo principų įgyvendinimo. Taip pat teigiama, jog po aukščiau aptarto Konstitucinio teismo nutarimo priėmimo, atlikti civilinio proceso pakeitimai sąlygos masinį teismo sprendimų priėmimo atidėliojimą, o tai reiškia papildomas laiko sąnaudas.⁹³

Atsižvelgiant į minėtus Konstitucinio Teismo nutarimus buvo pakoreguotas CPK. Aktualaus civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, jog priimame teismo sprendime turi būti visos CPK 270 straipsnio 1 dalyje numatytos dalys, t.y. išanginė, aprašomoji, motyvuojamoji ir rezoliucinė dalys. Pažymėtina, jog CPK nebėra įtvirtinta, jog priėmus sprendimą privalomai paskelbiamos tik jo išanginė ir rezoliucinė dalys, o motyvuojamosios ir aprašomosios dalių surašymas gali būti atidėdas. 2002 m. vasario 28 d. redakcijos CPK įtvirtintas teisinis reguliavimas sudarė prielaidas neįvertinti teismo

⁹³ *Cit. op.* 72, p. 85.

sprendimo motyvų paskelbimo kartu su rezoliucine dalimi reikšmės. Tokia, praktika skelbti teismo sprendimą nesurašius motyvuojamąsios dalies buvo nereta ir teisėjai tokia CPK įtvirtinta teise, manytina, naudojami neretai.⁹⁴ Taip pat, manytina, jog tokia teise nevisada buvo naudojamosi pagrindai. Iš esmės analogiškai pakeisti ir CPK 325 ir CPK 358 straipsniai, reglamentuojantys atitinkamai apeliacinio bei kasacinio skundų priėmimo tvarką. Pažymėtina, jog ankstesnės redakcijos CPK 269 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog teismo sprendimo priėmimas ir paskelbimas gali būti atidėtas tik išimtiniais atvejais atsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir mastą. Aktualios redakcijos CPK nėra numatyti minėti teisės atidėti teismo sprendimo priėmimą ir paskelbimą ribojimai. Tai reiškia, jog teismas nespėdamas tinkamai išdėstyti teismo sprendimo, turi galimybę atidėti jo priėmimą. Taip užtikrinama, jog bus priimtas kokybiškas teismo sprendimas. Žinoma, taip teisingumo vykdymas nepagreitėja, tačiau, manytina, teismo sprendimo kokybę nusveria proceso koncentracijos reikšmę duotuoju atveju. Manytina, jog teismo sprendimų priėmimo atidėjimo atvejų pagausėjimas palyginimus su ankstesniu CPK įtvirtintu reguliavimu iš esmės nepadidins teisėjo laiko sąnaudų. 2002 m. vasario 28 d. redakcijos CPK įtvirtinta teismo galimybė teismo sprendimo motyvus surašyti po teismo sprendimo priėmimo reiške, jog neretai dėl darbo krūvio gausos teisėjai buvo priversti grįžti prie tos pačios bylos aplinkybių nagrinėjimo du kartus. Atidėjęs teismo sprendimo priėmimą teismas vienu metu sprendžia ir kokį sprendimą priimti, ir kokiais motyvais jį pagrįsti, taigi taip teisėjo darbo laiko sąlygos gali būti netgi mažesnės.⁹⁵

Taip pat pakitęs civilinio proceso reguliavimas užkirs galimybę kilti situacijoms, kai esant galimybei baigiamąjį teismo aktą prieš jį oficialiai priimant ir viešai paskelbiant surašyti ne visą, kuriam nors tą bylą nagrinėjusios ir sprendimą iš esmės priėmusios kolegijos teisėjui dėl tam tikrų gyvenimiškų aplinkybių, negalint toliau dalyvauti surašant argumentus, baigiamasis teismo aktas apskritai negalėtų būti surašytas ir liktų neišbaigtas, nevisavertis arba minėtus argumentus surašytų ir pasirašytų ne visi, o tik kai kurie kolegijos teisėjai, kitaip tariant, teismo sudėtis, kuri nagrinėjo atitinkamą bylą, būtų nevysiškai ta pati. Bylą nagrinėjant vienam teisėjui, minėtos gyvenimiškos aplinkybės nulemtų, kad surašyti baigiamąjį teismo aktą pagrindžiančius argumentus – jo priėmimo motyvus po to, kai yra

⁹⁴ *Cit. op.* 82, p. 581.

⁹⁵ *Ibid.*, p. 583.

priimta ir viešai paskelbta jo rezoliucinė dalis, apskritai nebebūtų kam. Akivaizdu, kad tokiomis atvejais teisingumas buvo įvykdytas tik formaliai, taigi iš tikrųjų liko neįvykdytas.⁹⁶

Taigi, Konstitucinio Teismo aukščiau išdėstyta pozicija 2006 m. sausio 16 d. bei 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimuose, laikytina pagrįsta ir vertintinama teigiamai. Manytina, jog 2002 m. vasario 28 d. redakcijos CPK įtvirtintintas reguliavimas pagal kurį civilines bylas nagrinėjantys teismai turėjo teisę teismo sprendimo priėmimo dieną surašyti tik teismo sprendimo įžanginę ir rezoliucinę dalis, o aprašomoji ir motyvuojamoji sprendimo dalys gali būti surašomos vėliau sudarė prielaidas atsirasti kliūtims asmenims pasinaudoti teise apskųsti teismo sprendimus, skatino proceso šalis ir kitus suinteresuotus asmenis dvejoti, kodėl buvo priimtas būtent toks teismo sprendimas ir ar teismas dirbtinai nepritempinėjo sprendimo motyvų, siekdamas pateisinti iš anksto numatytą sprendimą. Autoriaus nuomone, Konstitucinio Teismo išdėstytos pozicijos įtvirtinimas CPK skatina pasitikėjimą teismais. Taip pat tinkamas teismo sprendimo motyvų išdėstymas sudaro prielaidas proceso šalims efektyviai pasinaudoti apeliacijos institutu. Taigi, tokiu CPK įtvirtintu teisiniu reguliavimu yra sudaromos galimybės veiksmingam asmens teisių gynimui teisme.

⁹⁶ *Cit. op.* 10.

Išvados

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pripažįstama, jog viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų, asmens ir visuomenės interesų derinimo problemą Konstitucinis Teismas išskėlė į konstitucinių principų lygmenį.
2. Naujasis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas atspindi geriausias socialinio proceso idėjas. Socialinio civilinio proceso modelio įtvirtinimas CPK sąlygojo tai, jog dabartiniu teisiniu reguliavimu pripažįstama, jog bylinėjimasis - ne vien privačių asmenų reikalas, todėl įtvirtinti tam tikri dispozityvumo principo ribojimai yra pateisinami siekiant ginčą išspręsti atsižvelgiant į visuomenės ar reikšmingos jos dalies interesus.
3. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizė leidžia teigti, jog asmens teisė apskusti teismo sprendimą laikytina sudėtine teisės į teisminę gynybą dalimi. Konstitucinio Teismo pozicija, jog bet koks pirmosios instancijos teismo baigiamasis aktas gali būti skundžiamas apeliacine tvarka, kritikuotina, nes Konstitucinis Teismas pernelyg suabsoliutino teisę apskusti teismo sprendimą savo pozicijoje neįtvirtindamas, jog tam tikrais atvejais atsižvelgiant į tai, kad ribojimai yra racionalūs ir jų įtvirtinimas užtikrintų proceso koncentruotumo principo įgyvendinimą taip užtikrinant teisminės gynybos efektyvumą bei sudarant prielaidas įgyvendinti vieną iš svarbiausių civilinio proceso tikslų – kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių.
4. Manytina, jog darbe aptartos Konstitucinio Teismo pozicijos pernelyg apriboja įstatymų leidėjo galimybes reglamentuoti atskirus civilinio proceso klausimus. Autoriaus nuomone, įstatymų leidėjas turėtų turėti diskreciją spręsti, ar įtvirtinti tam tikrus pagrįstus apeliacijos ribojimus ar ne, taip pat nuspręsti kokį viešojo intereso gynimo modelį įtvirtinti. Konstitucinis Teismas nagrinėdamas minėtus klausimus, manytina, turėtų nubrėžti gaires įstatymų leidėjui, o ne absoliutinti pozicijos, jog Konstitucijoje galima rasti atsakymus į visas iškilusias teisinio reguliavimo problemas

Literatūros sąrašas

Norminė literatūra

Tarptautiniai teisės aktai:

1. 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 77 – 3288);
2. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40 - 987);
3. 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497).

Nacionaliniai teisės aktai:

4. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
5. Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1316);
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262);
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340);
8. 2011 birželio 21 d. civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios. Nr. 85-4126);
9. 2003 m. balandžio 22 d. Prokuratūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios 2003, Nr. 42 - 1919);
10. 1994 m. lapkričio 8 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo“ (Valstybės žinios, 1994, Nr. 93 – 1809);
11. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1994, Nr. 46 – 851);

12. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1991, Nr. 34 – 933).

Specialioji literatūra:

13. ABRAMAVIČIUS, A. *Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje* // Jurisprudencija. 2009. Nr. 3 (17), p. 21 – 40. p. 25.
14. BARRY, B. *Teisingumo teorijos. I tomas. Socialinio teisingumo traktatas* // Vilnius: Eugrimas, 2002;
15. DRIUKAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio proceso komentaras. I dalis* – Justitia. Vilnius 2004;
16. DRIUKAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio proceso komentaras. II, III dalys* – Justitia. Vilnius 2005;
17. DRIUKAS, A., VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas* // Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2005.;
18. DRIUKAS, A., VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. III tomas* // Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2005;
19. DRIUKAS, A., VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. IV tomas* // Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2009;
20. KRIVKA, E. *Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos* // Jurisprudencija, 2 (104), Vilnius, 2008;
21. KRIVKA, E. *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje* // *Jurisprudencija*, 10 (100), Vilnius, 2007;
22. LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. Vilnius, Justitia, 2003. I tomas;*
23. LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. Vilnius, Justitia, 2005. II tomas;*
24. NEKROŠIUS, V. *Kai kurie civilinio proceso klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje* // *Teisė* 2007., Nr. 63, Vilnius;

25. NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso tikslai: nustatyti tiesą ar sutaikyti šalis? // Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir Centrinėje Europoje*. 2006, Vilnius;
26. NEKROŠIUS, V. *Šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu Lietuvos, Latvijos ir Estijos civiliniame procese*. Teisė, 2004, Nr. 51;
27. NEKROŠIUS, V., *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės // Vilnius, Justitia, 2002;*
28. NEKROŠIUS, V. *Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė*. 1999. Nr. 33 (1), P. 34-42;
29. MAKauskaitė, G. *Viešojo intereso balansas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1049/2001 kontekste // Teisė*, Vilnius, 2010 (77);
30. MIKELĖNAS, V. *Quo vadis? Arba eksperimentuojama toliau*. Justitia, 1998, Nr. 6, 1999, Nr.1, 2, 4, 5-6;
31. MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai // Vilnius: Justitia, 1999;*
32. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. I dalis. 2-asis leidimas // Justitia, Vilnius, 1997;
33. VALANČIUS, V. *Kai kurie civilinių teisių gynimo mechanizmo atspindžiai Lietuvos teisėje XXI amžiuje // Jurisprudencija*, Vilnius, 2007, 12 (102);
34. VALANČIUS, V. *Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai. // Jurisprudencija* 78 (70), Vilnius, 2005.

Teismų praktika

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai:

35. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. vasario 21 d. sprendimas byloje James and Others v. The United Kingdom, 8793/79 [1986] ECHR 2;
36. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje Ruiz Torija v. Spain 18390/91 [1994] ECHR 47;
37. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. liepos 18 d. sprendimas byloje Pronina v. Ukraine 63556/00 [1996] ECHR 88;

Nacionalinių teismų praktika:

38. 1994 m. vasario 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 53 straipsnio ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 1994, Nr.13-221);
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas „Dėl valdininkų teisės į nuosavybę“ (Valstybės žinios, 1997, Nr. 40-977);
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl teisės į žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimą“ (Valstybės žinios, 2000, Nr. 54 – 1588);
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl prokuroro teisės kreiptis į teismą“ (Valstybės žinios, 2001, Nr. 18 – 561)
42. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl farmacinės veiklos“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 28 – 1003);
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas „Dėl karių galimybės kreiptis į teismą“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 69 – 2832);
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl nuosavybės teisių atkūrimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 24 – 1004);
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 "Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“ (Valstybės žinios, 2003, Nr.124-5643);
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas dėl teisės kreiptis į teismą (Valstybės žinios, 2004, Nr. 146 – 5311);
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“ (Valstybės žinios, 2004, Nr. 181 – 6708);

48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo“ (Valstybės žinios, 2004, Nr. 1 – 7);
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo (Valstybės žinios, 2005, Nr. 19 – 624);
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos menininkų rūmų“ (Valstybės žinios, 2005, Nr. 87 – 3274);
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskųsti prokuroro nutarimą“ (Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254);
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo“ (Valstybės žinios, 2006, Nr. 36 – 1293);
53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos institutų“ (Valstybės žinios, 2006, Nr. 102 - 3957);
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje AB „Rimeda“ v. A. Martinkėno IĮ, Nr. 3K-3-210/2001., kat. 22.2; 107.1; 115;
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 29 d. konsultacija Nr. A3-97 (Teismų praktika, 2004, Nr. 20.);
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje R. Paknys v. S. ir L. Žukų leidinys „Baltos lankos“, Nr. 3K-3-695/2003, kat. 78, 90;
57. 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje Microsoft Korporacija v. UAB DK „Censum“, Nr. 3K-3-774/2003, kat. 78, 39.9, 94.2., 94.3.

Šaltiniai internete:

58. Lietuvos Respublikos Seimo Antikorupcijos komisijos 2003 m. balandžio 9 d. išvada „Dėl viešojo intereso gynimo civiliniame procese“ [Žiūrėta 2012-01-07].
Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDocp_int_tekst_id=24637&p_int_tv_id=4393&p_org=0.htm

59. Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11 [Žiūrēta 2012-03-10]. Prieiga per internetą:

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/117.htm>

60. Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases of 7 February, 1995. [Žiūrēta 2012-03-10]. Prieiga per internetą:

<http://www.legislationline.org/documents/id/8289>

Santrauka

Konstitucinis Teismas yra vienintelis subjektas, turintis įgaliojimus aiškinti aukščiausios galios teisės aktą, Konstituciją. Spręsdamas ar įstatymai bei kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą valstybėje. Konstituciniam teismui konstatavus, jog teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, šis teisės aktas netenka galios ir yra eliminuojamas iš teisinės sistemos. Taigi, dėl poreikio analizuoti civilinio proceso klausimus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje abejonių nekyla.

2011 m. spalio 1 d. įsigaliojo eilė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimų. Nemažą dalį jų lėmė Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos pozicijos, kurios ir yra analizuojamos darbe. Darbe atskleidžiama Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka aktualiame civilinio proceso reguliavimui bei konkrečių civilinio proceso institutų raidai. Taip pat analizuojamas Teismo doktrinos įgyvendinimas aktualiame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse. darbe nevengiama pateikti darbo autoriaus pastebėjimų, kritikos bei pasiūlymų įstatymų leidėjui.

The aspects of civil procedure in the jurisprudence of the Constitutional Court

Summary

The Constitutional Court is the only subject empowered to interpret the act of the supreme power - the Constitution. Deciding whether the laws and other legal acts comply with the Constitution, the Constitutional Court guarantees the supremacy of the Constitution in the legal system and constitutional legitimacy of the state. Then the Constitutional Court rules out that the legal act is unconstitutional, this act is eliminated from the legal system. Thus, the need to analyze the issues of civil procedure in the jurisprudence of Constitutional Court is beyond any doubt.

In 2011 October 1 a number of changes of the Code of Civil Procedure came in to force. A significant part of the changes was determined by the positions established by the Constitutional Court, which are analysed in the paper. The influence of the jurisprudence of the Constitutional Court to valid Civil Procedure and the development of regulation of specific institutes is highlighted in the paper. The author does not avoid to give observations, criticism and suggestions for the legislator.

